

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS”
CONSTANȚA
I.O.S.U.D - ȘCOALA DOCTORALĂ DE
ȘTIINȚE UMANISTE
- DOMENIUL *ISTORIE*-**

TEZA DE DOCTORAT

**ONORURI ȘI CEREMONIALE MILITARE
DESFĂȘURATE DE ARMATA ROMÂNIEI
ÎNTRE ANII 1859 – 1947**

- REZUMAT -

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Valentin CIORBEA

Doctorand

Gabriel - George PĂTRAȘCU

Constanța, 2016

CUVINTE-CHEIE

Ceremonial

Defilare

Escortă

Gardă (Unități de Gardă)

Onor (Onoruri)

Pavilion

Paradă

Protocol

Regulament

Salve

Serviciu interior

Serviciu de garnizoană

CUPRINS

INTRODUCERE		4
CAPITOLUL 1.	EVOLUȚIA CADRULUI LEGISLATIV PRIVIND ONORURILE MILITARE ÎN PERIOADA 1859-1947	6
CAPITOLUL 2.	ONORURI ȘI CEREMONIALE MILITARE DESFĂȘURATE ÎN PERIOADA 1859 – 1947	12
CAPITOLUL 3.	SIMBOLISTICA ONORURILOR ȘI CEREMONIALELOR MILITARE ÎN PERIOADA 1859 – 1947	19
CONCLUZII		25
BIBLIOGRAFIE		28

INTRODUCERE

Ceremoniile militare au fost practicate încă din cele mai vechi timpuri. De-a lungul timpului, au apărut și s-au dezvoltat ceremoniale speciale legate de onorul ce era acordat comandanților militari sau liderilor politici. Aceste manifestări de respect erau practicate atât de unitățile combatante obișnuite, cât și de unități speciale, selecționate din ostașii cei mai bine pregătiți și echipați, care erau constituiți în formațiuni de gardă și protocol pe lângă comandantul de căpetenie sau suveran¹. Fiecare stat care dispune de o instituție militară organizează ceremonii militare în conformitate cu unele prevederi regulamentare specifice care diferă de la o țară la alta. În România, în anul 2013, la nivelul Ministerului Apărării Naționale a fost adoptat „Regulamentul onorurilor și ceremoniilor militare”, act normativ specific care definește, descrie și reglementează organizarea și desfășurarea acestora pentru prima oară.

Pornind de la cele două definiții esențiale studiului doctoral² și anume definiția onorului militar și de la definiția ceremonialului militar am realizat o cercetarea cuprinzătoare și în profunzime a problematicii „Onorurilor și ceremonialelor militare” organizate și desfășurate de Armata României între anii 1859-1947, pe baza unei bibliografii cuprinzătoare. Au fost studiate cu prioritate fondurile de arhivă constituite la Serviciul Istoric al Armatei, Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Arhivele Naționale și literatura de specialitate aflată la Biblioteca Militară Națională. Este necesar a se face precizarea că în urma cercetării efectuate la Arhivele Militare

¹ Corneliu Andonie, Emil Boboescu, Horia Vladimir Șerbănescu, *Regimentul 30 Gardă „Mihai Viteazul”*. *Istorie-Uniforme-Simboluri*, București, Editura Militară, 2015, p. 15.

² S-au prelucrat definițiile date în *Regulamentul onorurilor și ceremoniilor militare*, ediția 2013 deoarece regulamentele/instrucțiunile studiate în perioada 1859-1947 nu aveau prevăzute definiția onorului și ceremonialului militar.

Române, Biblioteca Militară Națională, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Muzeul Marinei Române, s-a reușit identificarea pentru perioada 1862-1873, doar a unor Înalte Ordonanțe care făceau referire la unele Onoruri militare din acea perioadă de timp.

Luând în considerare definițiile de la care a pornit studiul doctoral, fiecare din cele trei capitole ale tezei reprezintă unul din aspectele esențiale în definirea onorului și ceremonialului militar: legislație – execuție – simbolistică. Fiecare din aceste capitole se bazează de asemenea pe informațiile deosebite de prețioase legate de onorurile și ceremonialele militare identificate în: Monitorul Oficial al României 1860-1947; Monitorul Oastei 1860-1947; Regulamentul ostășesc. Slujba de garnizon, ediția 1850; Înalță Ordonanță asupra Serviciului Interior asupra Trupelor Pedestre, ediția 1862; Înalță Ordonanță asupra Serviciului Interior al Trupelor Călări, ediția 1864; Regulament asupra Serviciului în Garnizoană pentru Trupele de Toate Armele, edițiile 1873, 1922, 1935 și 1943; Regulament asupra Serviciului Interior pentru Trupele de Toate Armele, edițiile 1900, 1921, 1939, 1941 și 1943; Regulamentul Serviciului la Bord ediția 1889; Regulamentul asupra descrierii uniformelor ofițerilor de stat major regal și unitățile de gardă, ediție 1930; Regulament asupra Ținutelor Ofițerilor, ediția 1931; Regulament asupra descrierii uniformelor în armată, ediția 1934; general maior dr. Gheorghe Cernat, colonel (r) Stelian Dragnea - De la Tiraliorii lui Cuza la Brigada 30 Gardă. 1860-1995; Cornel Scafeș, Horia Vladimir Șerbănescu, Corneliu Andonie, Scafeș I. Ioan - Armata Română în Războiul de Independență 1877-1878; Cornel Scafeș, Horia Vladimir Șerbănescu, Corneliu Andonie, Scafeș I. Ioan, Dănilă Ioan, Avram Romeo - Armata Română 1941-1945; coordonator amiral dr. Gheorghe Marin - Enciclopedia Armatei României; coordonator general locotenent dr. Constantin Zisu - Albumul Uniformele Armatei Române; Cornel Andonie, Emil

Boboescu, Horia Vladimir Șerbănescu - Regimentul 30 Gardă "Mihai Viteazul". Istorie – Uniforme – Simboluri.

În cadrul tezei au fost folosite atât lucrări care au asigurat caracterul original: documente aflate în Arhivele Militare Române precum Regulamentul ostășesc. Slujba de garnizon și Jurnalul de Operațiuni al Diviziei de Infanterie de Rezervă, 23 iulie 1877 – 29 iulie 1878. Totuși documentele cu cea mai mare pondere în procesul de cercetare și redactare a tezei și cele mai semnificative sunt: Regulament asupra Serviciului în Garnizoană pentru Trupele de Toate Armele; Regulament asupra Serviciului Interior pentru Trupele de Toate Armele; Regulamentul Serviciului la Bord; Regulamentul asupra descrierii uniformelor ofițerilor de stat major regal și unitățile de gardă; Statutul pentru Regimentul de „Escortă Regală”; Jurnalul de operații al Regimentului 115 Infanterie; Albumul Uniformele Armatei Române. Au mai fost cercetate documentele aflate și la Arhivele Naționale Istorice Centrale, precum și lucrări aflate în patrimoniul Bibliotecii Militare Naționale, pentru a putea afla începuturile timpurii ale acestor activități și au fost studiate prevederile legislative emise în perioadă abordată, folosind metodele specifice juriștilor. Acest lucru a permis compararea regulamentelor, a decretelor, a legilor și a altor acte legislative emise pentru a vedea gradul în care s-a produs transformarea, într-un sens pozitiv, a armatei române, a felului în care au fost abordate onorurile și ceremonialele în cadrul vieții militare.

Pe baza celor identificate și studiate se poate afirma cu certitudine că respectivele regulamente, la capitolele referitoare la onoruri militare, au fost folosite separat de către cercetători: unii pentru Armata de Uscat, alții pentru Marina Militară/Marina de Război, iar alți pentru Aeronautica Regală, însă într-o anumită măsură și în funcție de interes. Prin urmare, pe parcursul studiilor doctorale nu au fost identificate lucrări care să trateze în mod unitat onorurile și ceremoniale militare. Au fost identificate doar ceremoniale militare care au fost publicate în „Monitorul Oficial” al României, „Monitorul

Oastei” și în diferite publicații ale timpului. Trebuie menționat și faptul că în literatura românească au fost identificate studii despre ceremoniale și la alți autori precum Dan Simionescu³, Dorina Tomescu⁴, Emilian Manciur⁵, Ioana Vârsta⁶, Mircea Malița⁷. Un loc aparte îl ocupă și cercetătorii din Serviciul Istoric al Armatei și Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice precum: Luminița Giurgiu⁸, Lucian Drăghici⁹, Anca-Oana Otu¹⁰, Ion Rîșnoveanu¹¹ și Cornel Țucă¹², care s-au aplecat asupra documentelor din arhivă identificând și publicând în revista „Document-Buletinul Arhivelor Militare o serie de ceremoniale militare”.

De aceea, această teză este nu numai un punct de vedere personal asupra onorurilor și ceremonialelor militare

³ Dan Simionescu, *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgache, 1762*, Editura „Fundația Regele Carol I”, București, 1939.

⁴ <http://www.historia.ro/node/3035> - Dorina Tomescu, *Cum arătau ospetele domnești și boierești de odinioară*.

⁵ Emilian Manciur, *Protocol.instituțional*, Editura comunicare.ro, București, 2006.

⁶ Ioana Vârsta, *Protocol și etichetă diplomatice*, Editura C.H.Beck, București, 2011.

⁷ Mircea Malița, *Diplomația*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975.

⁸ Giurgiu Luminița, dr., *Mănăstirea Mihai Vodă*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 4(8)/1999, p. 61.

⁹ Drăghici Lucian, *85 de ani de la ceremonia de înhumare a Eroului Necunoscut*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 2(40)/2008, pp. 96 – 97.

¹⁰ Otu Oana-Anca, *Revenirea în Capitală a Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria (18 noiembrie/1 decembrie 1918)*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 1 (19)/2003, pp. 54 – 55.

¹¹ Rîșnoveanu Ion, dr., *Ceremonialul ridicării și coborării pavilionului național în corpurile de trupă ale armatei române la începutul celui de-Al Doilea Război Mondial*, Colecția Studii, Sesiunea Internațională de Comunicării Științifice a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, Vol. II, Constanța, Ediția a II-a, București, Editura Muzeului Militar Național Regele „Ferdinand I”, 2015.

¹² Țucă Cornel, profesor, *Mircea*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 2 (6)/1999, p. 2.

desfășurate în perioada 1859-1947, susținut și argumentat științific în principal pe baza surselor documentare din arhive și biblioteci, un punct de plecare în abordarea și studierea mai complexă și mai atentă de către specialiștii militari și civili din domeniu a acelor evenimente istorice reprezentative din istoria națională care, deși s-au desfășurat cu mult fast, au fost acoperite de uitare. Susținerea tezei este făcută cu numeroase alte surse prezentate pentru prima oară, respectiv fotografii mai puțin expuse.

CAPITOLUL 1. EVOLUȚIA CADRULUI LEGISLATIV PRIVIND ONORURILE MILITARE ÎN PERIOADA 1859-1947

În cadrul istoriei românești întâlnim referiri la protocol și ceremonie. Aproape toți cercetătorii sunt de acord că primele precizări la regulile de protocol ne sunt oferite în „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”¹³, urmată apoi de opera lui Dimitrie Cantemir: „Descriptio Moldaviae”¹⁴.

Dacă în prima carte se fac trimiteri la aspecte de protocol precum primirea solilor, organizarea oșpețelor, în cea de a doua carte, domnitorul și istoricul Dimitrie Cantemir ne prezintă, în „Pars Politica” (partea a doua a cărții), mai detaliat în ce consta protocolul, respectiv ceremoniile politice și religioase de la Curtea Moldovei.

O altă menționare a ceremonialului românesc, mai exact prima reglementare în scris a protocolului românesc, o găsim în lucrarea realizată la ordinul domnitorului Grigore Calimachi al Moldovei, în prima sa domnie (1761-1764)¹⁵, unuia dintre logofeții săi, pe nume Gheorgachi, numită „Condică ce are întru sâne obiceiuri vechi și noă a prea înălțaților domni, care s-au făcutu din porunca prea înălțatului, luminatului și iubitoriului de Hs. Domnului meu și oblăduitoriului a toată Moldaviia: Io Grigorie Ioan Voevod, care s-au alcătuit și s-au scris de mine prea plecata slugă, Gheorgache vtori logofăt aici în orașul Eșului, la anii 1762 Noemvrie 5”¹⁶(sic). Există istorici care consideră că „Literatura

¹³ *** *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, București, Editura SemnE, 2012.

¹⁴ Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, București, Editura Simplu, 2008.

¹⁵ Dan Simionescu, *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgache, 1762*, București, Editura „Fundatia Regele Carol I”, 1939.

¹⁶ <http://tiparituriromanesti.wordpress.com/2012/09/23/condica-lui-gheorgachi-iasi-1762-ceremonialul-de-la-curtea-tarii-moldovei/>.

propriu-zisă de ceremonial a fost în centrul atenției la noi, începând cu 1691, când ieromonahul Hrisant, patriarhul de mai târziu al Ierusalimului, traducea „De officiis” a lui Pseudo-Codinos, la cererea stolnicului Constantin Cantacuzino¹⁷. În fapt, toate activitățile protocolare ce s-au desfășurat în țara noastră aveau un fundament legal, instituționalizat, cu reprezentanți oficiali, cu sistem ierarhic stabilit oficial.

Următorul pas în evoluția ceremonialului românesc, a fost în perioada unirii Principatelor Românești, domnitorul Alexandru Ioan Cuza dovedindu-se un reformator și în acest domeniu.

Legiferarea reorganizării oștirii române a fost realizată ca urmare a încheierii Tratatului de pace de la Adrianopol, în 1829, și a fost continuată de proiectele de reorganizare a armatelor Țării Românești și a Moldovei susținute de Adunările Obștești Extraordinare, conduse de generalul P.D. Kiseleff. Cele două acte juridice: „Regulamentul ostășesc pentru miliția pământească a prințipatului Valahiei” și „Regulamentul pentru miliția națională sau straja pământească a prințipatului Moldovei”¹⁸, limitate în ceea ce privește atribuțiile, au constituit o rampă de lansare în ceea ce privește redimensionarea armatei în viitor și, mai ales, diversificarea și perfecționarea organismelor de conducere superioară, în fapt infrastructura necesară aplicării reformelor ulterioare. Se cuvine aici să menționăm Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei¹⁹ puse în aplicare la 1 iulie 1831 în Muntenia și la 1 ianuarie 1832 în Moldova, ambele documente conținând deja informații referitoare la ceremonialul militar.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ion Giurcă, Maria Georgescu, *Statul Major General (1859-1950), organizare și atribuții funcționale*, București, Editura Militară, 2012, p. 27.

¹⁹ *** *Regulamentele organice ale Valahiei și Moldovei*, Vol. I – Colecțiunea vechilor legiuri administrative, editate la Biblioteca Institutului de Studii Administrative și analizate de prof. Paul Negulescu, prof. George Alexianu și consilier Aurel Sava, București, Editura Întreprinderile „Eminescu” S.A. – Str. Inginer Anghel Saligny, 2, 1944.

Actele istorice de la 5 și 24 ianuarie 1859 au avut drept consecință instaurarea unei ordini politice noi în Principatele Române, aflate nu numai în fața procesului de unificare a structurilor lor, ci și în fața necesității inexorabile a constituirii statului nou, modern²⁰. Procesul de integrare s-a desfășurat și pe tărâm militar, depășindu-se prevederile Convenției de la Paris. În 1860 s-a uniformizat instrucția și s-au organizat în București detașamente model, s-au unificat ambele intendente și administrații militare, iar generalul Ioan Emanoil Florescu a fost numit ministru de Război în amândouă țările, fiind cel dintâi ministru comun²¹.

Domnitorul Al. I. Cuza a asigurat un cadru juridic amplu modernizării armatei. La 28 februarie 1860 a fost adoptat primul regulament sub denumirea de „Comenduirea de Garnizoană”²². Absența unui cadru legislativ referitor la stabilirea unor sărbători naționale la care urma să participe și instituția militară l-a determinat pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza să semneze la propunerea ministrului de Război, generalul Ioan Emanoil Florescu, la 7 noiembrie 1860, în București, Ordinul de Zi nr. 189 pentru toată oștirea, prin care se desemnau o serie de sărbători la care armata urma să participe²³. Pe baza acestui ordin putem aprecia că astfel au fost consfințite primele sărbători naționale în Principatele Unite. Actul adoptat în anul 1864 sub auspiciile generalului Alexandru Ion Manu – ministru de război, Înaltă Ordonanță

²⁰ Academician Dan Berendei (coordonator), *Istoria Românilor, Vol. VII, Tom I, Constituirea României Moderne (1821-1878)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 485.

²¹ Ibidem, p. 488.

²² „Monitorul Oastei” nr. 5 din 28 februarie 1860.

²³ „Art.1. În toate duminicile, prin garnizoane, toate gradele ostășești, ieșind din cartiere, vor fi în deplină uniformă, de la amiază și până la sunarea retragerii. Art.2. Toate aceste reguli se va stabili și pentru sărbătorile mai jos însemnate.” (sic), „Monitorul Oastei”, nr. 44 din 12 noiembrie 1860 Anul I-ii, pp. 759-780.

asupra serviciului interior al trupelor călări²⁴, a venit în completarea primului regulament. Referitor la noțiunea/termenul de „gardă”, într-o formă legalizată îl întâlnim începând cu anul 1863, respectiv în „Serviciul jurnalier și de săptămână. Garda și Poliția”²⁵ și în Regulamentul pentru Comandamentele militare²⁶. Studiul celor două înalte ordonanțe precum și a actelor ulterioare, ne arată că structura creată de Al. I. Cuza, transformările pe care le implementa în domeniul militar se reflectă foarte clar în modificările care apar, cronologic, în actele legislative. La 27 noiembrie 1864 a fost adoptată Legea de organizare a puterii armate, care consacră principiul națiunii înarmate; la 5 decembrie 1864 s-a adoptat „Legea de recrutare”, care fixa durata serviciului militar și lărgea raza de recrutare; alte legi au vizat îmbunătățirea statutului cadrelor militare („Legea ierarhiei militare”). Tot ce Al. I. Cuza a obținut în domeniul legislativ, instituții și legislație, poate fi considerat ca o bază fermă pentru transformările pe care Carol I și apoi Ferdinand I le-au introdus și aplicat, în special pentru armată.

La 10 mai 1866 prințul Carol de Honhenzollern-Sigmaringen a devenit Domnitorul României, iar la 30 iunie 1866 a depus jurământul pe Constituția adoptată și care, în ziua următoare a fost promulgată²⁷. Astfel, odată înscăunat, domnitorul Carol I a inițiat un adevărat program de reforme, reînzestrare și redimensionare a organismului militar românesc. O nouă lege de organizare a armatei a fost adoptată la sfârșitul iernii anului 1872, modificându-se și completându-se cea din 1868.

Constituția din 1866 și trei legi succesive – prima din 1868, fundamentală, urmată de cele din anii 1872 și 1874, au dat bază juridică și au creat cadrul legislativ adecvat dezvoltării

²⁴ *** *Înaltă Ordonanță asupra serviciului interior al trupelor călări*, Bucuresci, Imprimeria Ministerului de Resbel, 1864.

²⁵ „Monitorul Oastei” nr. 40, anul al treilea, din 19 iulie 1862, f. p.

²⁶ „Monitorul Oastei” nr. 36, anul al patrulea, din 11 noiembrie 1863, f. p.

²⁷ Academician Dan Berendei (coordonator), *Op.cit.*, pp. 559-560.

sistemului militar de apărare al României²⁸. Întâia și cea mai cuprinzătoare dintre legile organizării puteri armate, sancționată la 11/23 iunie 1868, prin care s-au introdus în structura militară a țării elemente de factură populară, a fost adoptată în timpul guvernului liberal din 1867-1868. Modificările aduse în 1874 legii de organizare a puterii armate au vizat adâncirea procesului de întărire a forței combative a armatei teritoriale, sporirea capacității ei de luptă²⁹.

O primă modificare s-a efectuat în anul 1882 când a fost promulgată „Legea asupra organizării comandamentelor militare”, ce valorifica experiența războiului de independență și întărea substanțial rolul forțelor permanente în cuprinsul organismului militar. Se stabilea că forțele luptătoare ale țării sunt constituite din armata activă și armata de miliții³⁰. Necesitatea desfășurării unor activități specifice onorurilor și ceremoniilor militare care se desfășurau atât în spațiul public, cât și în interiorul instituției și avându-se totodată în vedere faptul că la acel moment instituția militară avea în compunerea sa doar două categorii de forțe, Armata de Uscat și Corpul Flotilei, vor face ca succesiv să fie adoptate o serie de ordonanțe, ordine de zi, decizii ministeriale și regulamente în acest sens. Pentru Serviciul interior al trupelor, diferențiat pe specialități militare, au fost adoptate inițial pentru Armata de Uscat două ordonanțe: „Înaltă Ordonanță asupra serviciului interior al trupelor pedestre”³¹ în anul 1862 și „Înaltă Ordonanță asupra serviciului interior al trupelor călări”³² în anul 1864. Pentru Corpul Flotilei va fi adoptat „Regulamentul Serviciului la bord”, decretat la 22 martie 1877.

²⁸ *** *Istoria Militară a Poporului Român, Vol. IV*, București, Editura Militară, 1987, p. 494.

²⁹ Ibidem, p. 497.

³⁰ *** *Istoria Militară a Poporului Român, Vol. V*, București, Editura Militară, 1988, p. 47.

³¹ *** *Înaltă Ordonanță asupra serviciului interior al trupelor pedestre*, București, Typographia lui Stephan, 1862.

³² *** *Înaltă Ordonanță asupra serviciului interior al trupelor călări*, București, Imprimeria Ministerului de Resbel, 1864.

Adoptarea la 11 iunie 1868, a „Legii asupra organizării puterii armate”, a permis elaborarea primelor regulamente în care se vor regăsi prevederi clare asupra organizării și desfășurării Onorurilor și ceremonialelor militare de către Armata Română. În anul 1873 intră în funcțiune primul regulament al oștiri, referitor la serviciul de garnizoană, în cuprinsul căruia sunt precizate onorurile și modul de desfășurare a acestora. Un moment important îl reprezintă particularizarea viitoarei instituții monarhice din România. Este vorba despre unul din ceremonialele specifice doar sistemului militar și care s-a regăsit în fiecare perioadă analizată în teză, în speță acela al înmânării Drapelului de luptă. Între anii 1859-1947, ceremonialul a fost particularizat de o activitate care în zilele noastre nu se mai desfășoară și anume: „țintuirea drapelului”³³. În urma cercetărilor efectuate s-a reușit identificarea prezentării acestui ceremonial în detaliu doar în Regulamentul Oștășesc al oștirii Țării Românești din 1850 care s-a folosit și în perioada analizată. În instrucțiunile provizorii pentru trupele pedestre și de cavalerie, regulamentele serviciului interior și ale serviciului de garnizoană elaborate între anii 1862-1943, nu a fost identificată nici o prevedere legală referitoare la activitatea de țintuire a drapelelor. Pentru perioada analizată în teză (1859-1947) prima referire la activitatea de țintuire se regăsește în anul 1867.

Înaltul Decret nr. 653 din 1 aprilie 1869³⁴, poate fi considerat ca fiind printre primele documente oficiale care ne oferă informații referitoare la onoruri. Decretul făcea referire la observații culese din inspecțiile la trupă desfășurate de noul principe și staful său și oferea instrucțiuni pentru executarea

³³ *Ceremonial executat în vederea acordării drapelelor de luptă unităților militare, prin care familia regală, ministrul de război și ofițerii pe linie ierahică fixează pânza de hampă prin baterea unor ținte, pe rând, cu un ciocânel special. Trusă pentru țintuire – cutie de lemn căptușită la interior, care conține un ciocânel metalic cu ornamente sau monograme și un număr de ținte.* Alexandru Daneș, *Mic Dicționar de Vexilologie*, Brașov, f. e., 2010, p. 9.

³⁴ „Monitorul Oastei” nr. 17 din 1 aprilie 1869, p. 259.

salutului cu sabia³⁵. După mai puțin de trei săptămâni, acest act va fi urmat de un altul, Înaltul Decret nr. 759 din 18 aprilie 1869³⁶, care va urmări reglementarea instrucțiunilor privind paradele bisericești și ceremoniile de înmormântare.

Anul următor, 1870, este la fel de bogat în ceea ce privește legislația referitoare la onoruri. Adoptarea legii organizării puterii armate a României la 11 iunie 1868, permite la 17 decembrie 1870 ministrului de război, colonelul G. Manu, să prezinte domnitorului Carol I introducerea în funcțiune a „Regulamentului asupra serviciului dorobanților”³⁷. În baza Înaltului Decret nr. 1 774 noul regulament a fost promulgat. Activitățile desfășurate în următorii ani și observațiile pe care principele Carol și staful său militar le vor aduna, se vor concretiza în anul 1873, în care vor fi emise noi regulamente atât pentru serviciul în garnizoană cât și pentru serviciul interior. Prin Decretul din 8 august 1873, domnitorul Carol I a aprobat noul Regulament asupra Serviciului de Garnizoană³⁸.

După Războiul de Independență, în modernizarea sistemului militar românesc, în 1885 s-a emis un nou „Regulament asupra serviciului interior al trupelor de infanterie”³⁹, deși nu se realiza o separație a activităților de reprezentare/protocol, ci acestea erau incluse în cadrul executării serviciului zilnic.

La mai puțin de patru ani de la emiterea acestui act, în urma modernizării armatei române și apariției de noi arme, la 22 ianuarie 1889, regele Carol I a aprobat „Regulamentul asupra serviciului la bord”⁴⁰. Noul document se va constitui ca

³⁵ Ibidem, pp. 259-260.

³⁶ „Monitorul Oastei” nr. 20 din 18 aprilie 1869, p. 311.

³⁷ „Monitorul Oastei”, Anul 1871, nr. 2, Partea Oficială, p. 29.

³⁸ Ibidem, p. 3.

³⁹ *** *Regulament asupra serviciului interior al trupelor de infanterie*, Decretat la 18 mai 1885, editat de Ministerul de război, București, Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL-Furnizor al Curții Regale, S-r I, St. Rasidescu, 16, Strada Doamnei, 16, 1897.

⁴⁰ *** *Regulament asupra serviciului la bord*, Imprimeria Statului, București, 1889.

o revizie a actului emis în 1877, în condițiile desfășurării Războiului de Independență, iar ca element de noutate trebuie să menționăm faptul că, pentru prima dată, se stabilește numărul de salve și salutul pământului. Dacă ar fi să facem o comparație cu regulamente existente pentru trupele de infanterie, putem afirma că acest act se aseamănă cu „Regulamentul din 1873”, în ceea ce privește delimitarea activităților de reprezentare/protocol din armata română. Un alt aspect important îl reprezintă faptul că în cadrul acestui regulament, dar nu în cadrul capitolelor referitoare la onoruri, se menționează prima dată, în mod distinct, onorurile ce se acordă drapelului național. Pentru navele militare aparținând altor state care vizitau România, se va introduce obligativitatea Salutului pământului abia în anul 1921, odată cu adoptarea „Regulamentului provizoriu asupra Serviciului în Garnizoană pentru Trupele de Toate Armele”. Aceste prevederi se vor regăsi și menține până în anul 1947, atât în „Regulamentul Serviciului de Garnizoană”, adoptat în anii 1935 și 1943, cât și în „Regulamentul asupra Serviciului la Bord” din anul 1928.

Existența unor regulamente diferite pentru serviciile interioare pentru trupele pedestre, pentru trupele călări sau pentru serviciul la bord va obliga conducerea ministerului de război la emiterea unui singur regulament de serviciu interior care să fie valabil pentru toate trupele. Actele emise ulterior au constituit completări ale regulamentului emis în 1868 și, în același timp, părți ale Legii pentru organizarea armatei⁴¹ din 1910. În anul 1896 este introdus onorul la artilerie. În 1900, s-a emis „Regulamentul asupra Serviciului Interior pentru Tote Trupele”. Trebuie subliniat faptul că este prima referire, în cadrul unui regulament de serviciu pentru trupe de uscat, la vizita unui suveran străin. Ultimul act legislativ emis în perioada studiată este „Regulamentul provizoriu asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele” din 1921,

⁴¹ *** *Legea pentru organizarea armatei*, 1910.

pus în vigoare prin Înaltul Decret nr. 5 005 din 26 noiembrie 1921⁴².

Regulamentul provizoriu asupra serviciului în garnizoana pentru trupele de toate armele⁴³ din 1921, aprobat de regele Ferdinand I, pus în vigoare prin Înaltul Decret nr. 5 004 din 26 noiembrie 1921, a abrogat o parte din prevederile regulamentului anterior și a introdus noi aspecte. Compararea acestui regulament cu celelalte emise pentru întreaga perioadă 1859 – 1947 ne arată că în acest document se află cele mai cuprinzătoare prevederi la acordarea onorurilor cuvenite Drapelului militar.

După anul 1918, adoptarea structurilor militare la noul statut teritorial al țării a reprezentat punctul de plecare al unui proces de modernizare. Astfel, la 13 mai 1930 și 4 mai 1932 au fost promulgate noi legi de organizare a armatei care nu modificau substanțial prevederile legii din 1924, dar puneau, mai ales cea din 1932, un mare accent pe genurile de arme tehnice ⁴⁴ . Regulamentul din 1921 a fost urmat de „Regulamentul provizoriu asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele” (1922) și „Regulamentul asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele” (1923). Este necesar a se sublinia faptul că onorurile prezentate în regulamentul din 1921 sunt explicate într-o manieră foarte detaliată și riguroasă, încât regulamentele din 1935 și din 1942 nu vor aduce decât modificări reduse. Totuși, meritul dezvoltării regulamentelor specifice desfășurării onorurilor și ceremonialelor militare îi revine, în majoritate, regelui Carol al II-lea care a dovedit o intensă preocupare pentru acest domeniu. Este vorba despre legea de organizare a armatei din 1930, lege pe care o va modifica în 1932 prin emiterea în aprilie a „Legii relative pentru modificarea Legii de organizare a armatei”, „Legea privind organizarea Aeronauticii” și

⁴² *** *Regulamentul provizoriu asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele*, București, Tipografia Marelui Stat Major-Secția III, 1921.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem, p. 199.

înființarea Subsecretariatului de Stat al Aerului din aprilie 1932, „Legea asupra organizării națiunii și teritoriului pentru timp de război” din aprilie 1933, „Legea pentru pregătirea premilitară a tineretului” din mai 1934, „Legea pentru înființarea Fondului Național al Marinei” din septembrie 1938 sau „Legea 199 din 1930 privind crearea demnității de mareșal al României”.

În anul 1932, la 31 mai, Carol al II-lea va promulga „Legea pentru modificarea organizării și funcționării Ministerului Apărării Naționale”⁴⁵, „document cu o existență de scurtă durată, deoarece la 21 aprilie 1933, a fost emisă emite „Legea de modificarea legii pentru modificarea organizării și funcționării Ministerului Apărării Naționale”⁴⁶. Ambele legi vor funcționa până în anul 1938, când regele, după decretarea noii Constituții, a fost emis Decretul-lege pentru organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale, act juridic care va rămâne valabil până în anul 1940. De asemenea, o altă schimbare va fi crearea demnității de mareșal. Carol al II-lea va fi primul care va beneficia de această demnitate, urmat fiind de generalii Constantin Prezan și Alexandru Averescu.

Dincolo de numărul mare de unități „de gardă”, regele Carol al II-lea poate fi considerat primul care, pornind de la legea privind organizarea armatei dată de regele Ferdinand I, oferă un regulament de sine stătător în ceea ce privește compunerea uniformelor și purtarea acestora și, mai ales, un regulament pentru unitățile de gardă. Tot în perioada de 10 ani (1930-1940), au fost emise două regulamente: în 1935 „Regulament asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele” și în 1939 – „Regulament asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele”. Trebuie să subliniem că regulamentele privind serviciul interior și serviciul în garnizoană conțin capitole foarte clare și concise în ceea ce privește activitatea de reprezentare/protocol, respectiv onorul și ceremonia. Astfel, în cadrul „Regulamentului asupra

⁴⁵ „Monitorul Oficial” nr. 132, din 8 iunie 1932, pp. 3677-3678.

⁴⁶ „Monitorul Oficial” nr. 94, din 25 aprilie 1933, pp. 2900-2906.

serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele”⁴⁷, emis prin Înaltul Decret nr. 1 795 din 5 iulie 1935, există precizări în ceea ce privește trupele din garnizoană, mai exact care sunt unitățile de gardă.

Toate regulamentele elaborate în perioada anterioară, începând cu 1899 și până în 1930, indiferent dacă s-au referit la serviciul interior, serviciul în garnizoană sau serviciul la bord, au cuprins instrucțiuni cu privire la serviciul religios, respectiv la cel funebru. Regulamentul din 1935 conține instrucțiuni separate pentru procesiunile religioase și pentru onorurile funebre. Cavalerilor Ordinului „Mihai Viteazul” li se vor acorda onoruri deosebite. În primul rând, aceștia dispun de o biserică proprie Biserica ordinului, ceremonialele care pot realizate în cadrul acesteia fiind atent programate în fiecare zi a săptămânii. Acest regulament este prezentat detaliat pentru că instrucțiunile conținute rămân valabile, cu anumite modificări până în 1947. Evident, având în vedere noile invenții și inovații tehnologice, apar indicații privind și aeronautica.

În anul 1933, prin Ordinul Circular nr. 130 din 18 August 1933⁴⁸ al Marelui Stat Major, Secția V-a⁴⁹, au fost aduse completări referitoare la defilare, de exemplu defilarea cu sabia scoasă sau mânuirea și salutul cu sabia de pe loc. În anul 1938, Marele Stat Major, prin Secția a V-a, a elaborat „Instrucțiuni relative la Ceremonialul ridicării și coborârii Pavilionului Național în corpurile de trupă” regulament care stabilea, în mod clar, activitățile care urmau să se desfășoare, în ordine cronologică, în cadrul ceremonialului de ridicare, respectiv de coborâre a acestuia.

În 1939, regele Carol al II-lea a continuat schimbările din domeniul militar și a semnat Înaltul Decret nr. 4 164 din 8 decembrie 1938 prin care intra în vigoare noul „Regulament

⁴⁷ ****Regulamentul asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele*, Editura Bucovina, București, 1935, p. 4.

⁴⁸ „Monitorul Oficial” nr. 16 din 1 septembrie 1933, pp. 27–28.

⁴⁹ Ibidem.

asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele”⁵⁰, ca o modificare a „Regulamentului provizoriu asupra Serviciului interior pentru trupele de toate armele”, din 1921. În ceea ce privește unitățile de gardă, acest nou regulament va conține instrucțiuni privind onorurile și semnele de respect, dar și instrucțiuni privind desfășurarea activităților specifice acestor unități precum serbările și inspecțiile.

Un alt aspect important abordat îl reprezintă ținutele, cărora li se acordă un spațiu mai restrâns decât în regulamentul din 1923 deoarece începând cu 1930, mai exact în 1930, 1931 și 1934, se vor emite regulamente specifice pentru portul uniformelor, iar în perioada până în 1940, anul abdicării regelui Carol al II-lea, au fost promulgate numeroase acte juridice, unele doar în completare, referitoare la ținuta militarilor români.

Tot în perioada 1930-1940 au fost emise acte legislative care au îmbunătățit legislația referitoare la însemnele de stat și la decorații, dată fiind apariția a numeroase unități militare. În anul 1940, abdicarea regelui Carol al II-lea și înlocuirea la conducerea statului cu mareșalul Antonescu va conduce și la modificarea regulamentelor militare. În „Regulamentul asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele”⁵¹ din anul 1943 se menționează că gărzile de onoare vor da onorul și Conducătorului Statului.

Revenind la ținute, putem afirma, fără reținere, că generalul de armată Ion Antonescu este cel care a dat o lovitură uniformelor de gală. Regulamentul din 1941 va fi completat și se va emite „Regulamentul asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele”, apărut în 1943⁵². Elementul de noutate constă în reducerea procedurii de acordare a onorului și

⁵⁰ ****Regulament asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele*, București, Editura Bucovina, 1939.

⁵¹ ****Regulament asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele*, Tiparul Românesc, Institutul de Arte Grafice, București, 1943.

⁵² ****Regulament asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele*, București, Tiparul „Românesc” S.A.R. Sărindar 16, 1943.

faptul că onorul se va acorda și Conducătorului Statului. Tot în acel an este modificat și „Regulamentul asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele”⁵³. Din punct de vedere structural acesta este asemănător regulamentului din 1935, modificările introduse făcând referire la titulatura de „Conducător al Statului” și la privilegiile acordate acestuia.

Un alt tip de onor, nou introdus, a apărut datorită transformărilor ce au avut loc în modernizarea armatei române, mai exact introducerea carabinei. Pentru dezvoltarea deprinderilor în mânăuirea carabinei sunt emise Instrucțiunile pentru „Onorul cu Carabina” La Trupele de Cavalerie, a căror tipărire a fost aprobată în baza Ordinului nr. 384 din 24 septembrie 1942⁵⁴.

Dacă ar fi realizăm o scurtă comparație între actele emise anterior perioadei 1930-1947, putem afirma cu certitudine că, numeric, numărul acestora este cu mult mai mic deși actele emise au realizat practic transformarea armatei române, calitatea primând în acest caz. Actele legislative emise în perioada sus menționată au fost extrem de numeroase, deși creșterea numerică a acestora a avut loc în special în perioada 1930-1940. După perioada 1944-1945, prevederile legislative ce vor fi emise, numeric scăzute, vor viza din nou transformarea armatei române, dar într-un sens negativ.

În anul 1947, s-au inițiat ample măsuri de restructurare a Armatei Române. Astfel, guvernul Petru Groza, sub presiunea sovieticilor, a emis două legi referitoare la organizarea armatei române. Legea 205 din 24 iunie 1947, prevedea reorganizarea armatei pe regiuni teritoriale și pe județe, iar Legea 433 din 1946, era cea a cadrului disponibil, în care 5 000 ofițeri și 10 000 subofițeri erau trecuți în rezervă⁵⁵.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ministerul Apărării Naționale, Subsecretariatul de Stat al Armatei de Uscat, Direcția Superioară a Cavaleriei, *Instrucțiuni pentru „Onorul cu Carabina” La Trupele de Cavalerie*, București, Tipografia Cavaleriei, 1942, p. 1.

⁵⁵ Ion Giurcă, Maria Georgescu, *Statul Major General Român (1859-1950). Organizare și atribuții funcționale*, București, Editura Militară, 2012.

Începând din anul 1948, armata regalistă s-a transformat în armată populară. Regulamentele Serviciului de Garnizoană adoptate în anii 1873, 1922, 1935 și 1943 în care se aflau precizate onorurile militare au fost abrogate prin ordinul nr. 27 din 18 ianuarie 1951⁵⁶.

În concluzie, putem afirma că în cercetarea făcută pe regulamentele, decretele, instrucțiunile, decizii ministeriale, ordinele de zi existente în arhivele militare și civile, s-a constatat că a existat continuitate în ceea ce privește legislația referitoare la onorurile militare. În al doilea rând, a putut fi identificat și valorificat „Regulamentul Serviciului la Bord” din anul 1898 în care este prezentat, pentru prima oară, modul cum se executau salvele de tun și „Salutul Pământului”. Este necesar a se face precizarea că este singurul regulament în care au fost detaliate modul de executare a salvelor de tun raportate la persoana sau evenimentul oficial.

Și, nu în ultimul rând, s-a putut realiza o imagine de ansamblu în ceea ce privește legislația militară românească referitoare la onorurile militare pentru o perioadă de aproximativ 157 de ani.

⁵⁶ *Ordinul Ministrului Forțelor Armate ale R.P.R. nr. 27 din 18.01.1951. 1. O dată cu prezentul ordin intră în vigoare Regulamentul Serviciului în Garnizoană și de Gardă al Forțelor Armate ale Republicii Populare Române. 2. Regulamentul Serviciului în Garnizoană pentru toate armele, Ediția 1943 și mai vechi se abrogă. Ministrul Forțelor Armate ale R.P.R., General-colonel Emil BODNĂRAȘ (sic), ***, Ministerul Forțelor Armate ale R.P.R., Marele Stat Major, Regulamentul Serviciului în Garnizoană și de Gardă al forțelor Armate ale R.P.R., Ediția a II-a, București, Editura Militară a Ministerului Forțelor Armate, 1952, p. 3.*

CAPITOLUL 2. ONORURI ȘI CEREMONIALE MILITARE DESFĂȘURATE ÎN PERIOADA 1859–1947

Atât regulamentele, decretele cât și deciziile ministeriale prezentate trebuie suplinite prin prezentarea în detaliu a unor ceremonii desfășurate în fiecare perioadă istorică, cu mențiunea că vor fi prezentate acele onoruri și ceremonii care nu au mai fost prezentate în alte lucrări de specialitate și care sunt elemente de noutate în cercetarea noastră.

Au fost luate în considerare activitățile specificate în primul „Regulament al Serviciului de Garnizoană al Armatei Române”⁵⁷, în cadrul articolului 160⁵⁸, dar, dată fiind vastitatea ceremonialelor desfășurate în această perioadă, cu diferite ocazii, au fost prezentate acele ceremoniale militare care au avut implicații la nivel național și regional sau la care au participat înalte personalități politice și militare, departajându-ne de cele care se desfășurau în mod uzual, în fiecare garnizoană.

Unirea Principatelor Române la 24 Ianuarie 1859 și înființarea armatei române moderne au constituit punctul de pornire și premisele desfășurării unor ceremoniale în timpul domniei lui Cuza. Primul ceremonial analizat a fost defilarea care a avut loc la Băneasa la 3 martie 1863, după executarea manevrelor militare. Un alt ceremonial militar ce are o semnificație deosebită a fost organizat în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza și s-a desfășurat în tabăra de la Cotroceni, pe 1/13 septembrie 1863, zi aleasă în amintirea luptei din Dealul Spirii, desfășurată cu 15 ani înainte. Ceremonia a constat în distribuirea către trupe a noilor drapele

⁵⁷ Ministerul de Resboiu, *Regulamentul asupra Serviciului de Garnisoană*, București, Institutul de Arte Grafice CAROL GOBL S-R 1, p. 3.

⁵⁸ Ibidem, p. 56.

militare⁵⁹. În Monitorul Oastei nr. 45 din 5 septembrie 1863 sunt descrise amănunțit ceremonia și festivitățile ce au avut loc întâi pe 31 august⁶⁰ și apoi la 1 septembrie 1863. În cursul aceluiași an, 1863, a avut loc și deschiderea Sesiunii legislative pe anul 1863-1864, prilej cu care a avut loc o altă ceremonie: la 3 noiembrie 1863, în București, domnitorul Principatelor Unite Române a deschis sesiunea Adunării Legislative pentru anul 1863-1864. Pentru sărbătorirea în anul 1866, a Unirii Principatelor și alegerea domnitorului A.I. Cuza, a fost hotărâtă o ceremonie militară în baza Ordinul General nr. 9⁶¹. Din nefericire, va fi printre ultimele festivități la care va participa domnitorul Cuza, el abdicând câteva luni mai târziu, în urma unei lovituri de stat.

În urma abdicării domnitorului A.I. Cuza, la 10 mai 1866, la conducerea Principatelor Române a venit Prințul Carol I. Ceremonialul depunerii jurământului de credință a noului domnitor, în fața Parlamentului, a fost urmat de ceremonialul militar de depunere a jurământului de către militarii din garnizoana București, în prezența acestuia. Esențial îl constituie faptul că acest ceremonial a fost desfășurat în

⁵⁹ Cornel I. Scafeș, Horia Vl. Șerbănescu, Corneliu M. Andonie, Ioan I. Scafeș, *Op. cit.*, p. 20.

⁶⁰ „Monitorul Oastei”, nr. 45 din 5 septembrie 1863, p. 749.

⁶¹ *Pregătiri pentru Sărbătoarea de 24 Ianuarie*, „Întâia Divizie Militară Teritorială, București 1866, ianuarie 22 Ordin General Pentru Serbarea zilei de 24 Ianuarie aniversarea alegerii Măriei Sale Domnitorului și a proclamării Unirii se ordonă următoarele: a. La 6 ½ ore de dimineață se va anunța serbarea prin 21 tunuri date de pe dealul curții Mihai Vodă de direcția stabilimentului de artilerie la interval de unu minut. b. La orele 9 de dimineață trupele jos însemnate în mare ținută de ceremonie se vor afla în curtea Mitropoliei; 1. Un pluton de pompieri se va așeza pe ambele părți ale intrării în curtea bisericii dând santinelele trebuincioase. 2. O companie din batalionul de geniu cu drapelul și muzica se va așeza în bătaie în fața intrării în biserică formându-se garda de onoare. 3. O companie din Regimentul Nr. 1 de linie în stânga Batalionului de Geniu. 4. O companie din Regimentul Nr.3; 5. O Companie din Regimentul Nr. 7; 6. O Companie de Vânători; 7. Un pluton de lăncieri pe jos; 8. O baterie de artilerie pe jos cu muschetoane” (sic), http://www.traditia-militara.ro/forum/Ceremonii_și_concursuri_militare_1859-1947.

întreaga țară, armata depunând jurământul în toate garnizoanele de dislocare la pace.

O altă ceremonie importantă, care vine după ceremonialul din 1866, este de la punerea pietrei de temelie a Capelei militare din Tabăra permanentă de la Furceni. Tabăra permanentă de la Furceni era menită a perfecționa instrucția armatei noastre prin concentrări anuale, care urmau să obișnuiască trupele nu numai cu manoperele, dar aducea și înfrățirea camaraderească ce trebuia să domnească între ofițerii și mai cu seamă disciplina, care este sufletul unei armate și școala marțială a poporului. Trei ani mai târziu va avea loc un alt eveniment, dovadă a transformărilor care aveau loc în cadrul armatei. Este vorba despre revista (trecerea în revistă a trupelor) de la 20 septembrie 1872.

În perioada în care la conducerea Ministerului de Război s-a aflat generalul Ioan Emanoil Florescu, manevrele au devenit tot mai complexe, apropiindu-se de realitatea câmpului de luptă, ceea ce a condus la o mai bună pregătire ofițerilor de stat major de la comandamente. Pentru prima oară un astfel de „Mare Cartier General” a fost conceput în timpul concentrărilor „pentru instrucțiuni și manevre mari”, desfășurate pe râul Sabar, lângă București, în perioada 20 septembrie – 6 octombrie 1872. Concentrarea de toamnă din anul 1872, cum a fost denumită în epocă, a debutat cu o defilare care s-a desfășurat în Piața Teatrului din Capitală și s-a încheiat cu o altă defilare la Târgoviște (aceste două defilări vor fi prezentate în continuare). La acea „Concentrare de Toamnă”, a asistat și o delegație militară sârbă. Trupele participante s-au ridicat la un efectiv de 11 000 de militari⁶².

Proclamarea Independenței de Stat a oferit condițiile organizării primului ceremonial militar desfășurat la cel mai înalt nivel, primirea unui șef de stat care s-a produs la 27 mai 1877, la București, cu ocazia vizitei oficiale efectuată de către țarul Alexandru al-II lea împăratul Rusiei. Un alt eveniment

⁶² ****Memoriile Regelui Carol I al României (De un martor ocular)*, Vol. VII, București, Editura Eric Press, 2011, p. 9.

extrem de important și în conexiune ce acesta îl reprezintă ceremonialul militar executat cu ocazia trecerii Dunării, la 20 august 1877. Ceremonialul trecerii Dunării de către Divizia de rezervă este prezentat lapidar în Memoriile Regelui Carol I al României și mai detaliat în Jurnalul de Operațiuni al Diviziei de Infanterie de Rezervă. La fel, Nicolae Iorga în volumul „Războiul pentru Independența României” prezintă succint acest moment. Momentul desfășurării ceremonialului este descris și de Petre Ispirescu în lucrarea „O poveste inedită despre Războiul de la 1877”. Ceremonialul militar organizat și desfășurat la 20 august/1 septembrie 1877, la Siliștioara – Măgura este primul ceremonial militar de amploare al Armatei Române și, totodată, unic deoarece unitățile care au participat la el, după defilarea prin fața domnitorului Carol I și a ofițerilor din compunerea Marelui Cartier General, au traversat podul de vase construit peste Dunăre, îndreptându-se direct către Teatrul de Operații de la Plevna, Bulgaria.

În același an, va avea loc un alt ceremonial, care deși nu poate fi încadrat cu rigurozitate în definițiile oferite de regulamentele existente la aceea dată, este nu numai emoționant, dar și organizat de o autoritate civilă – prefectul – cu ajutorul celorlalte instituții de stat civile și militare: aceea a primirii răniților din Războiul de Independență în districtul Roman. Informațiile ne sunt oferite de raportul nr. 8 610 din 9 septembrie 1877⁶³, scris de prefectul districtului Roman – Costin Brăescu, și publicat în Monitorul Oastei nr.19 din 14 septembrie 1877. Tot în 1877, dar în luna decembrie, va avea loc ceremonia de decorare a drapelului de luptă a primei unități din armata României ai cărei militari erau lăsați la vatră: Regimentului 13 Dorobanți.

Un alt ceremonial militar de amploare al armatei române îl va constitui intrarea triumfală în București a trupelor române participante la Războiul de Independență, ceremonie hotărâtă pentru ziua de 8 octombrie 1878 de către corpurile legiuitoare convocate la 15 septembrie.

⁶³ „Monitorul Oastei” nr. 19 din 14 septembrie 1877, p. 714.

Anul 1881 a fost un an extrem de important din perspectiva cercetării doctorale. Primul ceremonial, cel al depunerii jurământului de credință de către rege, în fața Parlamentului, este consemnat în Monitorul Oficial nr. 29 din 8 mai 1881⁶⁴ sub denumirea de Serbarea Proclamațiunii Regatului.

Anul 1892 a avut din punct de vedere maritim o semnificație deosebită, guvernul Italiei decizând să marcheze, printr-o mare reuniune navală internațională, în portul Genova, cel de-al patrulea centenar de la traversarea Atlanticului de către Cristofor Columb. Regele Carol I și guvernul au decis ca România să fie reprezentată la Serbările Columbiene, ce urmau să se desfășoare între 21 și 31 august 1892 de cele mai importante nave ale Corpului Flotei, crucișătorul⁶⁵ „Elisabeta”, pus sub comanda maiorului Ilie Irimescu, și bricul⁶⁶ „Mircea”, comandat de maiorul Nicolae Barbieri. La mai puțin de 3 ani după acest eveniment, la începutul anului 1895, România este invitată să participe, prin Corpul Flotei, la inaugurarea solemnă a Canalului Kiel, care unește Marea Nordului cu Marea Baltică. La acest eveniment internațional urmau să participe marinele de război ale tuturor națiunilor. Prin cele două marșuri de instrucție și reprezentare – Serbările Columbiene și inaugurarea canalului Kiel – cele mai prestigioase manifestări maritime internaționale, crucișătorul „Elisabeta” a dovedit, alături de bricul „Mircea”, nu numai calitățile sale nautice, dar și rolul său excepțional de navă prin care România se afirma în plan european⁶⁷.

În anul 1902, cu prilejul aniversării a douăzeci și cinci de ani de la Proclamarea Independenței, treizeci și șase de ani de la suirea pe tron a regelui Carol I și douăzeci și unu de

⁶⁴ „Monitorul Oficial” nr. 29 din 8 mai 1881, A.M.R. – Colecția Monitoare Oficiale anul 1881, p. 931

⁶⁵ Crucișător, navă de război rapidă, mai ușoară decât cuirasatul, care servește ca avangardă într-o escadră, la recunoașteri.

⁶⁶ Bric, navă cu două catarge, cu pânze pătrate și bompres, uneori și cu motor, folosită în trecut în scopuri militare.

⁶⁷ Ciorbea Valentin, Borandă Georgeta, *Op.cit.*, p. 98.

ani de la încoronare, se va organiza ceremonia înmânării noilor drapele de luptă ale armatei române, urmarea înlocuirii celor vechi, care participaseră la Războiul de Independență. Cu această ocazie, orașul București va fi gazda unor ceremonii militare fastuoase, ce vor dura trei zile, de la 8 la 10 mai 1902. Ceremonia este relatată în Registrul istoric al Regimentului 32 Dorobanți. Un moment aparte l-a constituit ținutirea steagului Batalionului 2 Vânători, unitate de elită care a participat la cucerirea redutei Grivița 1.

În conexiune la procesul de transformare/dezvoltare a armatei române, trebuie să amintim un eveniment extrem de important ce va avea loc în 1907 și anume ceremonia botezului navelor. Monitoarele construite la „Stabilimento Technico Triestino” în Imperiul Austro-Ungar și botezate „Lahovari”, „Brătianu”, „Catargiu” și „Kogălniceanu” și vedetele torpiloare construite în Anglia și botezate cu numele unor eroi ai Războiului de Independență, au fost aduse la Galați unde, la 19 septembrie 1907, a avut loc ceremonia lansării lor la apă⁶⁸. Relatarea oficială a botezului monitoarelor și vedetelor torpiloare în data de 19 septembrie 1907, a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 138 din 22 septembrie 1907⁶⁹.

Anul 1914 se va dovedi un an plin de evenimente pentru România. La 1/14 iunie 1914 a avut loc vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța, efectele acelei vizite văzându-se la 18 septembrie 1914, când s-a semnat Convenția secretă ruso-română (Acordul Sazonov-Diamandi), prin care Rusia se angaja să garanteze și să apere integritatea teritorială a României și recunoștea drepturilor acesteia asupra teritoriilor din Austro-Ungaria locuite de români, totul în schimbul unei neutralități binevoitoare a României.

⁶⁸ *** *Enciclopedia Armatei României*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009, p. 347.

⁶⁹ Armata Română și Patrimoniul Național, București, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, articol intitulat *Cronica botezului vaselor achiziționate de Marina Militară*, publicat de Lăzărescu Cosmina-Adela, Lăzărescu Marinela, p. 130.

Sfârșitul lunii septembrie a anului 1914 a adus în prim planul vieții politico-social-militar al României două evenimente majore: trecerea în neființă a regelui Carol I și depunerea jurământului de credință a urmașului său, regele Ferdinand I. O relatare pe larg asupra modului cum s-a desfășurat ceremonialul funerar al regelui Carol I, conform programului întocmit de Președinția Consiliului de Miniștri a fost relatată cu lux de amănunte, la momentul respectiv, de ziarul *Universul*⁷⁰ și de Al.Tzigara-Samurcaș⁷¹ în 1939, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la nașterea regelui Carol I și, mai aproape de zilele noastre, în *Revista Historia*⁷². La mai puțin de doi ani, va fi urmat în nemurire de Regina Elisabeta, „Carmen Silva”. Ca și în cazul regelui Carol I, înmormântarea sa a fost la fel de fastuoasă⁷³. Spre a ilustra mai bine structura ceremonialului și onorurilor date în cazul unui deces, a fost prezentată, pentru exemplificare, și ceremonia militară funebră desfășurată la moartea generalului Ioan Emanoil Florescu în anul 1893.

Prima ceremonie la care va participa noul rege al României, Ferdinand și noua regină, Maria, va fi una militară, de o factură cu totul aparte. Depunerea jurământului de credință era statuată prin regulamentele serviciului interior, emise în anii anteriori, dar în această situație ne vom referi la depunerea jurământului de credință de către primul contingent al soldaților ardeleni și bucovineni în prezența Familiei Regale. Este vorba despre soldații ardeleni și bucovineni din armata austro-ungară, foști prizonieri de război luați de armata rusă și care doreau să facă parte din armata română. La câteva luni după această ceremonie, în martie 1919, a avut loc defilarea Regimentului 1 „Horia” din Legiunea Ardeleană în Piața

⁷⁰ *** *Universul*, edițiile ziarului din zilele de 28, 29 și 30 septembrie, precum și edițiile din 1, 2 și 3 octombrie 1914

⁷¹ Al.Tzigara-Samurcaș, *Din viața Regelui Carol I. Mărturii contemporane și documente inedite*, București, 1939.

⁷² Turturică, Crenguța, Turturică, Sorin, *Regele a murit*, articol publicat în *Revista Historia*, An XIV, nr. 152, septembrie 2014, pp. 12-27.

⁷³ „Monitorul Oastei” nr. 8 bis din 22 Februarie 1916, p. 99.

Victoriei în prezența Regelui și a Prințului Moștenitor. Această ceremonie va fi urmată de o alta, extrem de importantă. Facem referire la prima paradă militară a României Mari.

Doi ani mai târziu, ziua de 23/10 mai 1921, a 40 – aniversare a „Proclamării Regatului” (1891), împreună cu „Proclamarea Independenței” (1877) și aniversarea „Unirii tuturor românilor” (1859 și 1918), a fost serbată printr-un Te-Deum la Mitropolie și o paradă militară, la care au luat parte trupele și Școlile Militare precum și ofițerii fără trupă de la Comandamente, Corpuri, Școli, Servicii și Stabilimente, din garnizoana București, prin îngrijirea Comendurii Pieței. Comparând programul paradei cu prevederile regulamentului, s-a putut constata că au fost mari diferențe, aceasta datorându-se faptului că regulamentul la acel moment era depășit și nu mai corespundea cerințelor momentului, el fiind înlocuit ulterior cu „Regulamentul Provizoriu asupra Serviciului în Garnizoană pentru Trupele de Toate Armele”, intrat în vigoare în baza Înalțului Decret 5 004 din 26 noiembrie 1921.

Anul următor a avut loc o altă ceremonie conexă Marii Uniri. Este vorba despre ceremonia, de maximă importanță pentru statul român modern, a încoronării la 15 octombrie 1922 a regelui Ferdinand I și a reginei Maria ca suverani ai României Mari, în Catedrala de la Alba Iulia. O imagine asupra ceremoniei a fost oferită și de regina Maria în memoriile sale⁷⁴. Un martor ocular a fost și scriitorul Cezar Petrescu. După ceremonia de la Alba Iulia, regele Ferdinand I și regina Maria se vor întoarce a doua zi, 16 octombrie, la București. După trecerea pe sub Arcul de Triumf, au urmat serviciul religios din biserica Mitropoliei și defilarea tuturor drapelelor regimentelor Țării, din campaniile 1877-1878 și 1916-1918, precum și cea a celor 10 000 de primari din toate comunele României⁷⁵.

⁷⁴ <http://jurnalul.ro/special-jurnalul/90-de-ani-de-la-incoronarea-de-la-alba-iulia-623713.html>

⁷⁵ <http://www.observatorul.com> – articolul intitulat „80 de Ani dela Încoronarea Suveranilor României Mari 1922 - 15 Octombrie – 2002”

În perioada următoare vor avea loc trei ceremoniale, dintre care două foarte importante, ținând cont de faptul că în anul 1923 era în vigoare noul „Regulament provizoriu asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele”⁷⁶, aprobat de regele Ferdinand I și pus în aplicare prin Înaltul Decret nr. 5 004 din 26 noiembrie 1921: Ceremonia reînhumării [Eroului Necunoscut](#), în prezența Familiei Regale, a membrilor guvernului, a corpurilor legiuitoare și a unui numeros public, în Parcul Carol din [București](#), în ziua de 17 mai 1923, Comemorarea a o sută de ani de la nașterea eroului național [Avram Iancu](#), printr-o mare serbare, în prezența regelui Ferdinand I Întregitorul, Reginei Maria și a Principelui Carol, avută loc în anul 1924, la Baia de Criș, județul Hunedoara, precum și ceremonia de sărbătorire a patronului protector al Batalionului 7 Vânători Botoșani. Pentru prima ceremonie, drept mărturie stă lucrarea „Înmormântarea Eroului Necunoscut-Note și Însemnări” scrisă de D. Ionescu și maiorul Virgil Arifeanu.

În anul 1924 s-a desfășurat Comemorarea a o sută de ani de la nașterea eroului național [Avram Iancu](#) printr-o mare serbare, în prezența regelui Ferdinand I Întregitorul, Reginei Maria și a Principelui Carol, care a avut loc la Baia de Criș, județul Hunedoara.

O altă ceremonie prezentată, incomparabil cu mult mai simplă dar nu neapărat și nereprezentativă este cea de desemnare, ulterior de sărbătorire, a unui patron spiritual, fiecare unitate având dreptul de a-și desemna patronul spiritual, de obicei un sfânt din calendarul creștin-ortodox. Ceremonia prezentată va reieși din Darea de seamă asupra serbării patronului Regimentului 7 Vânători (Sfântul Alexandru), în Oradea Mare, duminică, 30 august 1920, document găsit în cadrul arhivelor unității⁷⁷. O altă ceremonie prezentată este cea care trebuie să se desfășoare cu ocazia sfințirii apelor de ziua

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem.

Bobotezei și este deja menționată în regulamentele emise în această perioadă.

Pentru perioada regenței nu a existat un vid legislativ. Prin urmare și activitățile de reprezentare/protocol s-au desfășurat conform prevederilor. Prima ceremonie pe care trebuie să o menționăm aici este cea din 1927, mai exact ceremonia depunerii jurământului de credință de către regență.

De asemenea, una dintre aniversările care au rămas adânc întipărite în memoria generațiilor contemporane a fost și cea din anul 1929, prilejuită de sărbătorirea unui deceniu de la realizarea Statului Național Unitar Român. Preschimbarea drapelelor s-a făcut în conformitate cu Ordinul general nr. 55 din 1 mai 1929 al Ministerului de Război, Secretariatul General⁷⁸. Tot în anul 1929, la patruzeci de zile de la sărbătoarea Sfintelor Paști, joi, 9 mai, în toată țara s-a sărbătorit „Înălțarea”. Cu prilejul acelei sărbători religioase, la Mărășești s-a desfășurat un ceremonial militar în cinstea „Zilei Eroilor” la care au participat doi dintre cei trei membri ai Înaltei Regențe: dr. Miron Cristea, Patriarhul României și Gheorghe Buzdugan, primul președinte al Înaltei Curții de Casație și Justiție. A treia ceremonie desfășurată în acest an este cea care a avut loc cu ocazia Paradei Anuale de 10 Mai.

Spre deosebire de perioada anterioară (1859 – 1929), ceremoniile din perioada 1930-1947 sunt mult mai numeroase, mai ales perioada regelui Carol al II-lea, cel care va introduce o serie de inovații în domeniul activităților de protocol/reprezentare. Aceste transformări și mai ales, inovări, prezentate în capitolele anterioare, vor fi vizibile în legislație, în ținută, dar mai ales în ceea ce privește structura armatei române. Prima ceremonie prezentată este cea a depunerii jurământului principelui Carol⁷⁹, după proclamarea sa ca rege

⁷⁸ Camelia Cristea, Corneliu M. Andonie, *Drapele*, în *Enciclopedia Armatei României*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, pp. 1055-1056.

⁷⁹ Corneliu Andone, Ion Giurcă, Marian Moșneagu, Vasile Popa, Florian Tucă, *Mareșali ai României*, București, Editura RAO, 2013, pp. 149-157.

al României sub numele de Carol al II-lea. După crearea, în luna iulie a anului 1930, a demnității de mareșal al României, la 25 octombrie a aceluiași an, după încheierea manevrelor regale de toamnă, regele Carol al II-lea pune în scenă un ceremonial prin care să i se acorde această demnitate.

Legat de aeronautică, o ceremonie deosebită va avea loc în 1932, pe Aerodromul Pipera, cu ocazia sărbătoririi Zilei Aviației. Prin Înaltul Decret nr. 1 993 din 17 iunie 1932 „pentru modul distins cum s-au comportat echipajele acestei flotile ⁸⁰ în misiunile aeriene în campania de întregire a neamului”(sic), regele Carol al II-lea a decorat Stindardul unității cu Crucea de aur a Ordinului Virtutea Aeronautică” cu spade. Solemnitatea decorării s-a desfășurat la 20 iulie 1932 pe aerodromul Pipera⁸¹.

În perioada 1930-1940, în privința aspectelor importante ale vieții militare regele a continuat acordarea unei mai mari încărcături spirituale, și implicit o mai mare importanță politico-militară, atunci când unităților militare le-au fost atribuite patroni spirituali. Un alt eveniment deosebit, petrecut în același an 1935, l-a constituit repatrierea osemintelor domnitorului Dimitrie Cantemir. Evenimentul a avut o importanță deosebită date fiind circumstanțele istorice: reluarea, la 9 iunie 1934, a relațiilor diplomatice cu Rusia sovietică. Informațiile despre pregătirea acestei ceremonii, cu adevărat impresionantă, se regăsesc în Arhivele Militare Române⁸²: „Măsurile ordonate de garnizoana Constanța pentru primirea rămășițelor pământești ale lui Dimitrie Cantemir”⁸³. Un alt eveniment important din această perioadă a fost inaugurarea Monumentului Aviatorilor din 1935, care s-a dorit

⁸⁰ Flotila 2 Aeronautică de Gardă „Regele Carol al II-lea”.

⁸¹ A.M.R., Marele Stat Major, Fond Flotila de Aviație de Gardă, crt. 20, dosar H/2, ff. 44-48.

⁸² Revista *Document*. Revista *Buletinul Arhivelor Militare Române*, an III, nr.1 (9) din 2000, pp. 2-4, articolul intitulat *Din nou acasă ...*, publicat de Oana Anca Otu.

⁸³ Ibidem.

să fie o operă națională care să reprezinte „Sacrificiul Aviatorilor și Victoria Aviației”.

În cadrul ceremoniilor oficiale, putem menționa întâlnirea de maximă importanță, ce a avut loc la 10 iunie 1936, între cei trei șefi de state care se constituiseră în „Mica Înțelegere” – alianță formată, prin tratate bilaterale între Cehoslovacia – Iugoslavia (august 1920), România – Cehoslovacia (aprilie 1921) și România – Iugoslavia (iunie 1921). Vizita a fost consemnată de ziarul „Neamul Românesc”⁸⁴.

Legat de Marina Regală analizarea ceremonialului și a onorurilor date cu ocazia participării reprezentanților români la ceremonia de investire a regelui George al VI-lea este concludentă în studiul efectuat. La ceremonie, nava „Regina Maria” a fost cea care a reprezentat Marina Română.

În toamna aceluiași an, la 25 octombrie 1937, a avut loc solemnitatea înălțării la gradul de sublocotenent a Marelui Voievod Mihai I de Alba Iulia⁸⁵. Cu acea ocazie a avut loc o paradă pe Valea Prahovei, alături de Poiana Țapului (Piatra Arsă). Doi ani mai târziu, prin Înaltul Decret Regal nr. 3 025 din 13 august 1939, Marele Voievod de Alba Iulia a primit și gradul de aspirant în Marina de Război⁸⁶. În volumul aflat în curs de apariție „Viața regelui Mihai. Jurnal biografic. Vol. I (1921- 1940)” s-a aflat un alt ceremonial desfășurat cu ocazia Zile Marinei Române și anume Serbările de Ziua Marinei.

Tot în anul 1938 a avut loc și ceremonia oficială, de la 18 septembrie 1938, de inaugurare a Mausoleului de la Mărășești. Spuneam că anul 1938 va fi un an plin de evenimente, ceea ce a presupus desfășurarea a numeroase ceremonii. În luna februarie regele Carol al II-lea își începe regimul autoritar prin instalarea dictaturii regale și promulgarea unei noi Constituții, apoi la 9 martie moare marelui

⁸⁴ „Neamul Românesc”, anul XXXI, nr. 126, vineri 12 Iunie 1936, p. 2.

⁸⁵ Revista România Militară, nr. 12, decembrie 1937, București, Ministerul Apărării Naționale, p. 4.

⁸⁶ „Monitorul Oastei”, nr. 12 din 15 septembrie 1939, p. 1003.

Alexandru Averescu, urmat fiind la 18 iulie de regina Maria a României, iar la 18 septembrie are loc inaugurarea oficială a Mausoleului de la Mărășești. În cartea „Cronica Vrancei XVII”⁸⁷, realizată sub egida Muzeului Vrancei, sunt specificate „toate detaliile ceremoniilor din data de 18 Septembrie 1938”⁸⁸. În același an, la 3 octombrie a murit mareșalul Alexandru Averescu, este înmormântat la Mărăști. În cartea „Cronica Vrancei XVII”⁸⁹, realizată sub egida Muzeului Vrancei sunt descrise în Nota telefonică transmisă de generalul Dabija prefectului județului Putna⁹⁰ detaliile privind înmormântarea celui care avusese inițiativa ridicării acestui monument, dedicat eroilor căzuți la datorie în 1917. Comparativ cu ceremonia funebră din octombrie 1938, în anul 1939, ceremonia de înmormântare a patriarhului Miron Cristea, unul din cei trei regenți ai României în perioada 1929 – 1930, a fost una fastuoasă.

Un al eveniment, legat de data aceasta de marină care ne reține atenția, este primirea la 17 mai 1939, în portul Constanța, a noii nave-școală „Mircea”. Tot legat de Marină, putem menționa aici o altă ceremonie și anume lansarea la apă la 14 iunie 1939, a primei nave de război construită într-un șantier românesc, purtătorul de mine „Amiral Murgescu”. În primăvara anului 1939, un eveniment a precedat lansarea la apă a purtătorului de mine și anume: 16 mai la Sulina a fost ridicat drapelul României în locul drapelului Comisiei Europene a Dunării, ceea ce însemna afirmarea deplinei suveranități pe întreaga Dunăre românească.

Măsurile de întărire a capacității de apărare a țării au fost urmate de declanșarea, la nivel internațional și național, în

⁸⁷ ****Cronica Vrancei XVII* – coordonator Horia Dumitrescu, carte editată sub egida Muzeului Vrancei, Focșani, Editura PALLAS, 2013, p. 285.

⁸⁸ *Cronica Vrancei XVII* – coordonator Horia Dumitrescu, carte editată sub egida Muzeului Vrancei, Editura PALLAS, Focșani, 2013 - S. J. A. N. Vn., fond Primăria Orașului Focșani, dosar nr. 88 1 1938, f. 252, pp. 286-287.

⁸⁹ Ibidem, p. 285.

⁹⁰ Ibidem - S. J. A. N. Vrancea, fond Prefectura Județului Putna, dosar nr. 129/1938, f. 350 – p. 289.

luna septembrie a anului 1939, de două evenimente grave care vor avea implicații asupra României: 1 septembrie 1939 declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial și asasinarea președintelui Consiliului de Miniștri al României – Armand Călinescu. Cu prilejul înmormântării lui Armand Călinescu a avut loc o ceremonie fastuoasă în data de 24 septembrie 1939. Ziarul „Unirea Poporului” ediția 40, publicat la Blaj la 1 octombrie 1939, a avut ca articol de primă pagină prezentarea acestui eveniment. În articolul „Moartea primului ministru Armand Călinescu” ne prezintă detaliile ceremoniei funebre.

Tot în categoria ocaziilor speciale intră și inaugurarea, în anul 1939, a noului local al Școlii Superioare de Război. Evenimentul a fost unul de primă categorie, toate publicațiile vremii, inclusiv radioul, dedicându-i ample spații. Ediția din 8 decembrie 1939 a ziarului Universul⁹¹ a prezentat desfășurarea ceremoniilor ce au avut loc cu această ocazie⁹².

În concluzie, ceremonialele ce s-au desfășurat în perioada 1930 - 1940 pot fi considerate momente importante în programul de instrucție și educație patriotică a unităților și Marilor Unități ale Armatei române în timpul domniei regelui Carol al II-lea, mai cu seamă după anul 1938, când suveranul a impus un regim de autoritate monarhică. El va acorda, mai cu seamă în ultima parte a domniei sale, o mare atenție acestor simboluri cărora le-a conferit o importanță deosebită. Spre deosebire de acesta, mareșalul Antonescu se va întoarce spre sobrietate.

După anul 1940, evenimentele care implicau ceremonii se vor reduce drastic nu numai datorită faptului că era război, dar și faptului că noul Președinte al Consiliului de Miniștri și Conducător al Statului - viitorul mareșal Ion Antonescu, prin fomare un ofițer sobru, a dispus măsuri care

⁹¹ Universul, anul al 56-lea, nr. 337, vineri 8 decembrie 1939, p. 7

⁹² Revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare”, anul IV, nr. 2 – 4 (14 – 16), București, 2001, p. 33, articol intitulat *Festivitatea inaugurării Școlii Superioare de Război din București*, publicat de Comandor (r) dr. Aurel Pentelescu.

vor avea ca rezultat reducea numărului ceremoniilor militare. Una din acestea a fost ceremonia depunerii jurământului militar la Divizia de Gardă în anul 1941. Organizarea ceremonialului s-a făcut ținând cont de prevederile „Regulamentului Serviciului Interior pentru Trupele de Toate Armele”, aprobat prin Înaltul Decret nr. 4 164 din 8 decembrie 1938.

Înfrângerile de la Stalingrad au scăzut drastic capacitatea de luptă a Armatei Române și au demoralizat întreaga populație, afectând relațiile româno-germane. La nivelul conducerii Statului Român s-a luat decizia de a se organiza parada anuală (cunoscută și sub denumirea de „Defilarea de 10 Maiu 1943”), cu prilejul zilei de 10 mai 1943. Defilarea s-a desfășurat sub ultimele auspicii ale Pactului Tripartit întregit, drapelele țărilor din Axă, Germania, Italia, Japonia și România fiind arborate la locul desfășurării parăzii. Pentru prima și ultima oară, s-au regăsit împreună la acea activitate unitățile special înființate pentru activități de reprezentare, protocol și gardă, precum: Regimentul de Gardă Călare, Batalionul de Gardă Regală și Regimentul de Gardă al Conducătorului Statului, transformat în luna februarie a anului 1943 din batalion în regiment.

În 25 iulie 1945, în orașul Arad s-a organizat o Paradă militară prilejuită de primirea militarilor din compunerea Armatei I-a române de către populația civilă arădeană în urma încheierii participării la operațiunile militare desfășurate pe Frontul de Vest. O altă ceremonie care a fost analizată a constituit-o desfășurarea paradei de la 23 august 1945, prezentată într-un articol publicat la 30 august 1945 în ziarul „Glasul Armatei”⁹³. Tot în anul 1945 va avea loc o ceremonie, puțin cunoscută publicului larg. Este vorba despre ceremonia care a avut loc cu ocazia începerii lucrărilor la așezământul religios de pe insula Ada Kaleh.

⁹³ Referirile făcute în articol la unele unități participante la paradă vin în contradicție cu adresa trimisă Comandamentului Militar al Capitalei de către Secția Operații din Marele Stat Major, prin care erau precizate ce unități vor defila. În articol apar unități care nu se regăsesc în adresă.

Anul 1947 înregistrează ultimele ceremoniale militare desfășurate de către armată. La 4 mai 1947, Președinția Consiliului de Miniștri, prin Direcția Ceremoniatului, transmitea Ministerului de Război Nota nr. 38 329, prin care aduce la cunoștință cum s-a sărbătorit în anul 1946, Ziua Victoriei - 9 Mai. Tot în același an, subinspectorul General al Armatei pentru Educație, colonel D. Petrescu din compunerea Inspectoratului General al Armatei pentru Educație, înainta ministrului Apărării Naționale cu adresa nr. 8 482 din 5 iulie 1947, propunerile în legătură cu comemorarea a 30 de ani de la luptele de la Mărășești. În adresă se făcea referire la Ordinul nr. 530 461 din 2 iulie 1947 emis de către Ministerul Apărării Naționale prin care Inspectoratul General al Armatei pentru Educație avea ca sarcină să analizeze activitatea și să înainteze propuneri în legătură cu comemorarea ce urma să aibă loc în ziua de 6 august 1947 cu ocazia împlinirii a treizeci de ani de la luptele de la Mărășești, când armata română, împreună cu trupele rusești, au zdrobit ofensiva nemților cotropitori. Obediența față de ocupantul sovietic se va vedea foarte bine în anii ce au urmat, fiind exprimată prin stabilirea unor noi ceremoniale create într-un timp foarte scurt, având un singur scop, acela de a le îndepărta/elimina pe cele tradiționale cu care societatea românească era obișnuită și le respecta și de a le impune pe cele care serveau interesele puterii de la Răsărit și a acoliților ei de la București. Onorurile și ceremonialele militare românești, consfințite prin „Regulamentul Serviciului de Garnizoană” intrat în vigoare în anul 1873, vor deveni amintiri.

CAPITOLUL 3. SIMBOLISTICA ONORURILOR ȘI CEREMONIALELOR MILITARE ÎN PERIOADA 1859 – 1947

În completare la parte legislativă analizată și la ceremoniile desfășurate în perioada 1859-1947 și prezentate în capitolele anterioare, există anumite aspecte strâns legate de onorurile și ceremoniile militare care trebuie prezentate datorită impactului pe care l-au avut.

Ne referim, pe de o parte, la Casa Militară Regală și la reprezentanții săi, mai precis la cei patru regi, care au avut un impact major, mai ales asupra legislației referitoare la toate aspecte vieții militare: regulamente privind armata în întregul ei, cu partea de instruire, dar și de reprezentare, la regulamentele care priveau ținuta militarilor, cu accent pe ținuta militarilor din unitățile de gardă, și la decretele care au determinat transformarea și modernizarea domeniului militar, cu accent pe tradiții, precum și la cele trei unități de gardă special constituite pentru activitățile de protocol și reprezentare. Aici putem vorbi despre introducerea elementelor simbolistice naționale, cum ar fi, de exemplu, drapelul, în cadrul onorului, respectiv ceremoniei militare.

Conform istoricului Ioan Bulei „Ceremonialul Casei de Hohenzollern în România a fost la început identic celui de pe vremea lui Al. I. Cuza. Abia în 1875, domnitorul Carol I, și la îndemnul tatălui sau, îi cere lui Th. Văcărescu, devenit mareșal al Curții, să propună un alt ceremonial. De aceea, în cele două regulamente, cel din 1873 și cel din 1921, vor avea articole specifice destinate Casei Militare Regale. Spre deosebire de cele două regulamente menționate mai sus, „Regulamentul asupra serviciului la bord”, emis în 1899 conține cele mai multe referiri la Casa Regală. Alături de conținutul propriu-zis al actului legislativ, în anexele regulamentului sunt reprezentări color ale pavilioanelor alocate Casei regale. Unul din motive este și faptul că reprezentanții

Casei Regale, începând cu Carol I și terminând cu Carol al II-lea, s-au implicat în mod deosebit în problemele marinei române.

Scurta trecere în revistă a istoriei familiei regale, pentru perioada 1930 – 1947, a fost necesară pentru a sublinia mai bine modul în care această familiei și mai ales unii din membrii săi și-au pus amprenta asupra „vieții” unităților de gardă. În primul rând, aplicarea însemnelor personale atât pe decorații, dar și pe echipamentele militare, după este menționat în Înaltul Decret nr. 1914 din 6 iunie 1931, dat de rege Carol al II-lea⁹⁴. Alt însemn îl va constitui cifrele personale și reprezentațiile regalității precum coroana regală. Decretele emise prezintă un alt aspect al implicării Casei Regale în „viața” unităților de gardă, acela care privea uniforma/ținuta unităților de gardă. Un alt element de noutate introdus de regele Carol al II-lea în armată, din dorința recompensării ofițerilor merituosi, îl constituie introducerea statutului de „À LA SUITE”, prin Decretul Regal nr. 1.302 din 23 martie 1938⁹⁵ pentru ofițerii decedați sau rămași în viață care s-au distins în mod excepțional în luptă. Implicația Casei Regale a vizat și un alt aspect mai puțin cunoscut și anume statutul Bisericii Militare numite „Mihai Vodă”, biserică afiliată Ordinului „Mihai Viteazul”⁹⁶.

⁹⁴ „Pentru a face legătura cu trecutul și a corespunde tradiției, când mica Flotilă Română, pe timpul Majestății Sale Regele Carol I, se numea Flotila Regală Română, denumire care indică dragostea și atențiunea ce o dădea Majestatea Sa, Flotilei”(sic), „Monitorul Oastei” nr. 7 din 1 iulie 1931, Partea Regulamentară, p. 146.

⁹⁵ „Monitorul Oastei” nr. 5 din 1 iunie 1938, pp. 273–274.

⁹⁶ Biserica Mihai Vodă, a fostei mănăstiri cu același nume, a fost ctitoria lui Mihai Viteazul, ridicată în anul 1594 pe locul unei biserici mai vechi și mici. Renovată în anul 1711 și 1834, fără a i se schimba aspectul general. Cutremurul din 26 octombrie 1802 afectează edificiul construit de Mihai Viteazul. În anul 1825 clădirile complexului mănăstirii au fost reparate pentru a-i servi primului domn pământean, Grigore al IV-lea Ghica, ca reședință domnească, între anii 1822-1828. Între anii 1827-1837 mănăstirea este restaurată, iar în 1838 a fost zugrăvită pe dinăuntru. Cutremurul de gradul 7,5 din data de 23 ianuarie 1838 afectează din nou

În baza Decretului nr. 3.568 din 23 octombrie 1940, s-a hotărât aprobarea noului Regulament al Decretului Lege nr. 2.368 din 26 iunie 1939, pentru trecerea bisericii parohiale Mihai Vodă din București, în folosința și administrarea M.Ap.N. Personalul Bisericii Militare „Mihai Vodă” era format din: un preot militar activ, un diacon, doi cântăreți, un cor vocal și un paracliser. Prin Decretul nr. 3.709 din 6 noiembrie 1940 s-a hotărât aprobarea Regulamentului Legii Ordinului Militar de Război „Mihai Viteazul”⁹⁷. La articolul 16 din respectivul decret se prevedea pentru ziua de 8 noiembrie, de Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, programul ce urma să se desfășoare cu prilejul respectivei sărbători. În anul 1948, Ordinul Militar de Război „Mihai Viteazul” a fost închis⁹⁸, ceremoniile religioase care se desfășurau la Biserica Militară „Mihai Vodă” pentru cavalerii ordinului fiind interzise. Între anii 1954-1956 se continuă reparațiile și modernizări demarate în timpul războiului (1940-1943), iar în 23 aprilie 1955, prin Hotărârea de Guvern nr. 1.160, Complexul Mănăstirii este declarat monument istoric⁹⁹.

mănăstirea. Între anii 1828-1829, în timpul războiului ruso-turc casele domnești sunt transformate în spital, deservind armata rusă. În perioada următoare clădirile complexului funcționează ca și spital militar pentru oastea română. Începând cu anul 1855, până în anul 1862 a funcționat aici Școala de medicină. După Unirea Principatelor, din 1862, arhivele statului au fost unificate și puse sub conducerea Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor. În 1864, în timpul guvernului Crețulescu, arhivele sunt reorganizate și intră sub conducerea lui Cezar Boliac. Tot acum arhivele primesc un nou sediu, Mănăstirea Mihai Vodă, devenită proprietatea statului după secularizarea averilor mănăstirești. În momentul în care mănăstirea trece în proprietatea Arhivelor Statului, construcția se afla într-o stare avansată de degradare. În anul 1877 mănăstirea găzduia sediul uneia din primăriile de sector precum și poliția sectorului.

⁹⁷ „Monitorul Oastei”, Anul LXXX, nr. 18 din 15 decembrie 1940, p. 57.

⁹⁸ Ordinul Militar „Mihai Viteazul” ca cea mai înaltă distincție care se poate acorda pentru fapte de arme, a fost nominalizat ca atare în Legea nr. 29/2000 și a fost legiferat prin Legea nr. 327/2003.

⁹⁹ http://ro.wikipedia.org/wiki/Mănăstirea_Mihai_Vodă.

Am lăsat la urmă cel mai important lucru referitor la relația dintre Casa Regală și unitățile de gardă, și anume că regele, uneori și membrii ai familiei regale, erau proprietari, legali, ai acestor unități de gardă. Carol al II-lea a fost comandantul unic al tuturor unităților de gardă între anii 1930-1940.

Putem concluziona, în urma analizei realizate pe principalele regulamente emise în perioada 1859-1943, că evoluția legislației referitoare la onorurile și ceremoniale militare a fost lentă, comparativ cu cea care privea organizarea sistemului militar și a venit ca urmare a evenimentelor oficiale politice și militare. Un lucru important l-a reprezentat și evoluția unităților militare care au executat misiuni de reprezentare și care a impus elaborarea și emiterea de decrete sau de decizii care au influențat procesul de reprezentare/protocol în sine. În ceea ce privește perioada 1930-1940, numită și „perioada de restaurație”, cadrul legislativ a cunoscut o adevărată efervescență, fiind elaborate acte în premieră.

Apariția, modernizarea/transformarea altor unități în unități de gardă a determinat crearea unei legislații specifice unităților de gardă (emiterea unui statut al acestora). Statistic am constatat că anul 1930, cel mai bogat dacă putem spune așa, a cuprins acte legislative specifice trupelor de uscat, acte specifice înființării și transformării unităților de gardă, regulamente pentru marină și aeronautică, regulamente pentru uniforme. Comparativ, anul 1934 a cuprins în majoritate acte legislative pentru trupele de uscat. Perioada 1940 – 1947 va fi una sumbră din toate punctele de vedere, mai ales pentru unitățile de gardă. Dincolo de reacția mareșalului Antonescu a existat reacția sovietică, care a determinat direct sau indirect, dispariția acestor unități de elită ale armatei române.

O atenție aparte trebuie acordată aspectelor adiacente activităților de reprezentare/protocol și anume cea referitoare la: drapel, muzica militară și la ordinele, crucile și medaliile ce vor fi acordate în cadrul unor ceremonii/onoruri militare.

Despre drapelul Românei am menționat deja că legea din 1867 face precizările referitoare la drapelele militare și cele princiare. Conform prevederilor legii din 1867 și apoi ale legii din 1872, pavilionul casei regale era identic cu cel al armatei, stema țării fiind centrată pe mijloc. Abia în 1873, se va hotărî înlocuirea drapelelor militare cu altele noi, care să corespundă noii organizări a armatei. După anul 1918, drapelele au avut în centru stema Românei Mari. În ceea ce privește muzica militară, aceasta ființa încă din anul 1830. În urma reformei lui Cuza, toate regimentele au fost încadrate cu muzici militare, acestea trecând în perioada 1862-1864 din subordinea orășânească la cea a diferitelor unități militare, implicit toate ceremoniile/onorurile au avut suport muzical militar. „Căpitanul Eduard Hübsch, autorul de mai târziu al Imnului Național”¹⁰⁰ va organiza muzica militară pe profiluri de arme și va elabora norme aprobate prin Înaltul Decret nr. 738 din 11 mai 1867. „Regulamentul asupra musicilor militare” stabilea atât organizarea muzicilor militare pe profiluri de arme, cât și activitatea acestora.

„Regulamentul uniformelor” din 1873 stabilea care era uniforma inspectorului general al muzicilor militare și a șefilor de muzică. Trebuie să subliniem că, indiferent de activitățile de reprezentare la care participau, militarii din muzicile militare au participat activ la bătălii ale Războiului de Independență, ale Primului Război Mondial și ale celui de Al Doilea Război Mondial.

Pentru unitățile care asigurau și activitățile de reprezentare și protocol, primul conducător al statului care a înființat decorații pentru răsplătirea și onorarea sacrificiului și muncii militarilor români a fost Alexandru Ioan Cuza. Acesta a realizat medalia „Pro Virtute Militari” în 1860 și „Virtutea Militară” în 1864.

Schimbări majore, însă se vor produce odată cu domnia regelui Carol I care, după Războiul de Independență, va crea un adevărat sistem de decorații românești și va utiliza

¹⁰⁰ Ibidem, p. 43.

însemnele de stat fie materializându-le în structura uniformelor, fie folosindu-le în forma de drapele/steaguri de luptă. O parte din ordinele militare și decorațiile instituite de acesta se vor regăsi și în perioada de regență a regelui Mihai I, dar mai ales în perioada restaurației a lui Carol al II-lea.

Transformările sistemului militar din perioada 1930-1940, mai exact a bazei juridice și legislative, conduce în mod logic și la evoluția sistemului decorațiilor și însemnelor de stat. Fastul introdus de unitățile de gardă, de ceremoniile și onorurile acordate va fi completat de un număr considerabil de distincții și decorații, cele mai multe însă devenind apanajul Casei Regale și mai puțin fiind conectate statului român.

Apariția la 26 noiembrie 1937 a „Legii Ordinelor și Medaliiilor Naționale conferite pe timp de război” a urmărit reglementarea decorațiilor și medaliilor acordate pe timp de război și o clasificare a faptelor eroice de război.

Comparativ cu abundența de decorații, medalii și însemne instituite de Carol al II-lea, mareșalul Antonescu va reorganiza acest sistem, așa cum va acționa și asupra regulamentelor asupra uniformelor instituite de rege. Prin Decretul nr. 3.709 din 6 noiembrie 1940, se va adopta „Regulamentul Legii asupra Ordinului Militar de Război Mihai Viteazul”. Mareșalul Antonescu a dorit să facă o departajare între distincțiile acordate celor care luptau efectiv pe front și cei care executau serviciul în comandamente, cum a fost cazul unora din unitățile de gardă. De aceea, în aprilie 1942¹⁰¹, a fost emisă o nouă lege referitoare la decorațiile și ordinele naționale. În anul 1944, la 18 octombrie, a fost emis Decretul Regal nr. 1.935, prin care „ordinul Mihai Viteazul va fi închis pentru faptele de arme săvârșite după 23 august 1944”¹⁰². Dată fiind tradiția acestui ordin și însemnătatea acestuia pentru armată, va fi înființat un nou ordin militar, denumit tot „Mihai Viteazul”, dar care va fi cu spade. Deosebirea dintre cele două ordine consta în faptul că ordinul cu spade se acorda „în

¹⁰¹ Ion Safta, Rotaru Jipa, Tiberiu Velter, Floricel Marinescu, *Op.cit.*, p. 24.

¹⁰² Ibidem, p. 25.

exclusivitate ofițerilor care s-au distins în fața inamicului prin fapte de război cu totul deosebite”¹⁰³(sic).

Trebuie să subliniem faptul că legislația privind utilizarea însemnelor de stat și al sistemului de decorații în cadrul ceremoniilor și onorurilor militare a fost puternic îmbogățită în perioada 1930 – 1940, următorii șapte ani neaducând, din punctul nostru de vedere, mari modificări. Însemnătatea acestor ordine și decorații a avut un impact atât de puternic, încât majoritatea acestora vor supraviețui după 1947, sau vor fi reluate după 1989.

Cristian M. Vlădescu scria că „Etapale de evoluție a uniformelor românești, legate de unele momente ale organizării armatei, reflectă caracteristicile epocii, trecînd de la uniformele complicate, cu anexe somptuoase de ceremonie, la cele simplificate, adaptate războiului modern, când eficiența armelor de foc sporește”¹⁰⁴ (sic). Prin urmare, trebuie să specificăm că înainte de Marea Unire, Regulamentul Organic alături de celelalte regulamente militare existente în Țara Românească, stabilea care era uniforma militară regulamentară pentru ofițeri și pentru soldați. Reformantul principe Alexandru Ghica, în anul 1835, a introdus o serie de înnoiri, în special în uniforma aghiotanților domnești. Similar, în Moldova, uniforme militare asemănătoare cu cele din Țara Românească excepția fiind emblema și câteva anexe, vor suferi o serie de transformări începând cu anul 1834, prin emiterea „Înaltei Porunci de zi nr. 8” și „Înaltei Porunci de zi nr. 20”¹⁰⁵. „Înalta poruncă de zi” nr. 18¹⁰⁶ din 7 octombrie 1939 și „Înalta poruncă de zi” din 25 aprilie 1840 vor stabili detalii privind îmbrăcămintea acestora. În anul 1845 se vor efectua transformări de croială și culori de fond valabile pentru

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Cristian M. Vlădescu, *Uniformele armatei române de la începutul secolului al XIX-lea pînă la victoria din mai 1945*, București, Editura Meridiane, 1977, p. 5.

¹⁰⁵ Cristian M. Vlădescu, *Op.cit.*, p. 26.

¹⁰⁶ Ibidem, p. 27.

întreaga armată moldovenească prin emiterea „Înaltei porunci de zi” nr. 4 la 27 ianuarie¹⁰⁷. Aceasta a fost completată de un alt act domnesc, numărul 12 din 13 octombrie 1846 care dă o nouă descriere epoleților. Noi elemente uniformologice vor fi introduse în perioada 1847 – 1854, prin „Înaltele porunci de zi” nr. 2 din 8 martie 1847, nr. 9 din 15 noiembrie 1847, nr. 21 din 30 noiembrie 1848, nr. 10 din 20 august 1849 și nr.11 din 13 decembrie 1854¹⁰⁸.

Noul domnitor, colonelul Al.I. Cuza, concomitent cu procesul de reformare și unificare a armatelor celor două principate, va demara în forță și procesul de transformare a uniformelor militare române. Prin „Înaltul ordin de zi” din 20 martie 1859 se instituia Comisia Mixtă pentru înlăturarea deosebirilor de uniforme ale celor două armate din Principatele Române, condusă de inspectorul general al serviciului sanitar din Țara Românească, doctorul Carol Davila. Elementele comune stabilite atunci erau cocarda tricoloră pe coifura armatei, eșarfa tricoloră și anumiți indicii aplicați la toate uniforme, precum tresele, pentru departajarea gradelor militarilor în activitate.

„Medicii militari au fost cei care au purtat primele uniforme comune ale armatelor din Moldova și Țara Românească, o explicație a acestui fapt fiind, probabil, poziția de președinte al comisiei pentru uniformelor ocupată de dr. Carol Davila”¹⁰⁹. Următorul a fost Batalionul de vânători pedestri care va primi o uniformă originală. A urmat cavaleria (Regimentul 1) și a fost stabilită uniforma comună a pompierilor din ambele principate. Înaltul Ordin de Zi nr. 167, din 13 octombrie a aceluiași an va stabili uniforme flotelor reunite ale Principatelor Unite. Acest proces de uniformizare și transformare a armatei, în ceea ce privește uniforme militare,

¹⁰⁷ Ibidem, p. 32.

¹⁰⁸ Ibidem, pp. 34-39.

¹⁰⁹ *** *Uniformele armatei române*, Ministerul Apărării Naționale – Serviciul Istoric al Armatei, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2014, p. 59.

va dura până în anul 1865. După sosirea noului principe, Carol I de Hohenzollern, noua uniformă va fi stabilită prin Înaltul Decret nr. 1.188 din 22 iulie 1868, actul juridic fiind de fapt o completare a noii legi de organizare a armatei, emis în cursul aceluiași an.

Transformările produse în cadrul armatei, legiferate prin noua „Lege de organizare a puterii armate”, din 1872, au condus la elaborarea unui nou regulament al uniformelor în care se revenea, parțial, la modelul uniformelor din anul 1868. În anul 1895 va apare noul regulament privind uniforme, documentul intitulat „Descrierea uniformelor armatei”¹¹⁰. Ulterior acesta va fi completat de Înaltul Decret nr. 1.524 din 28 martie 1895. La 6 iunie 1895, prin Înaltul Decret nr. 2.819 relativ la uniforma trupelor de cavalerie, erau stabilite uniforme pentru roșiori, călărași și jandarmii călări precum și pentru tren și trupa hergheliei armatei și depozitului de remotă. Studiul Înaltului Decret nr. 3.690 din 1 noiembrie 1893, comparativ cu Înaltul Decret nr. 1.212 din 9 iunie 1873, privind adoptarea „Regulamentului Uniformelor”, ne indică unificarea trupelor de infanterie cu cele de dorobanți, de unde necesitatea unei noi uniforme. Regulamentul adoptat în 1895 va stabili de asemenea purtarea de către toți ofițerii, indiferent de armă, indiferent de vreme, a unui chipiu. În anii următori vor fi emise o serie de decrete care vor completa, într-o măsură redusă, regulamentul emis în 1895. Prin Înaltul Decret nr. 500, din 4 februarie 1912, se va adopta uniforma modernă a armatei române. În ceea ce privește uniforma unităților de gardă, informațiile sunt vaste deoarece, așa cum am menționat anterior, pe lângă unitățile desemnate pentru aceste activități, și ne referim la Regimentul de Escortă Regală și membrii iahturilor regale „Ștefan cel Mare” și „Orient”, alte unități, precum Batalionul 1 Tiraliori/Vânători, Batalionul 2 Vânători și Regimentul 4 Roșiori, au executat și misiuni de reprezentare și protocol.

¹¹⁰ Ministerul de Resboiu, *Descrierea uniformelor armatei*, București, Imprimeria Statului, 1895.

Evenimentele din perioada 1914-1916 determină o modificare a uniformelor, în special a celor de campanie, ca urmare a reorganizării serviciilor logistice. Implicațiile acestor transformări vor privi unitățile combatante care au îndeplinit suplimentar activități de reprezentare și protocol și mai puțin unitățile de gardă. O excepție o fac marinarii. Înaltul Decret nr. 2.008, din 12 mai 1920, va stabili ținuta de bord a ofițerilor de marină. Această uniformă, cu mici adăugiri, a rămas valabilă până în prezent. Dacă Carol I a inițiat înființarea de unități de gardă¹¹¹, Carol al II-lea a determinând cele mai mari schimbări în domeniul ținutelor de gală și ceremonie din armată. Prin Înaltul Decret nr. 3.667, din 7 noiembrie 1930, au fost introduse noi ținute de gală și de ceremonie, concomitent instituindu-se și noi uniforme, speciale sau reintroducerea celor tradiționale, pentru unitățile reorganizate¹¹². Modificările ulterioare ale uniformelor militare au fost certificate prin emiterea altui decret, anume Înaltul Decret nr. 1.984, din 4 iulie 1934. Unitățile de gardă înființate în 1930, adică Divizia de Gardă compusă din Regimentul 6 Dorobanți „Mihai Viteazul”, Regimentul nr. 1 Vânători de Gardă nr. 2 „Regina Elisabeta”, Regimentul 2 Vânători de Gardă nr. 9 „Regele Alexandru al Iugoslaviei”, Regimentul de Artilerie de Gardă, precum și Regimentul de Escortă Regală¹¹³ și Batalionul de Gardă al Palatului, vor avea uniforme stabilite de „Regulamentul asupra descrierii uniformelor din armată”, aprobat prin Decretul nr. 1.984 din anul 1934.

Având baza legislativă necesară, prin emiterea regulamentelor referitoare la serviciul în garnizoană, respectiv la serviciul interior, regele Carol al II-lea se va ocupa îndeaproape și extrem de atent, de ținuta unităților de gardă, oferind astfel, pentru prima dată armatei române un regulament

¹¹¹ Regele Carol I a înființat numai o singură unitate de gardă și anume Regimentul de Escortă Regală la 1 aprilie 1908.

^{112***} *Uniformele armatei române, Op.cit.*, p.173.

¹¹³ În anul 1935 Regimentul de Escortă Regală a primit denumirea de Regimentul de Gardă Călare.

al ținutelor. Astfel, va fi emis un regulament privind ținuta ofițerilor, un regulament pentru armata de uscat, vor fi făcute completări la ținuta militarilor din aviație și de la marină. Fără nici o exagerare, anul 1930, respectiv perioada 1930-1940, poate fi considerată o perioadă de aur în ceea ce privește uniforma militară, cu accent pe uniforma unităților de gardă. Într-o primă fază, noul rege va emite un regulament pentru unitățile militare de gardă existente, și anume Regimentul de Gardă „Mihai Viteazul” și Regimentul de Escortă Regală¹¹⁴.

Așa cum am mai spus, dornic de lux și fast, regele Carol al II-lea, în cei zece ani de domnie (1930-1940), va multiplica numărul unităților de gardă astfel că la finele perioadei sale vor funcționa două divizii de gardă, coordonate de un comandament de Corp de Gardă. Pentru epoca lui Carol al II-lea cele mai importante unități de gardă au fost: Batalionul de Gardă al Palatului¹¹⁵, Regimentul de Escortă Regală/Gardă Călare și Regimentul de Gardă „Mihai Viteazul”. Ulterior, exigentul mareșal Ion Antonescu va urmări desființarea acestor unități fapt pentru care, cu excepția Batalionului de Gardă Regală și a Regimentului de Gardă Călare, celelalte unități cu statut de gardă fiind trimise pe frontul antisovietic. Pentru sine va crea (în 1941) Batalionul de Gardă, numit al „Conducătorului Statului”, transformat apoi în anul 1943 în Regimentul de Gardă al Conducătorului Statului. Deși numărul unităților de gardă a fost relativ numeros, se poate face aprecierea că pentru întreaga perioadă de existență a Regatului României numai trei dintre ele au îndeplinit, în întregime, atribuțiile de unități de gardă: Regimentul de Gardă Călare, Batalionul de Gardă Regală și Regimentul de Gardă al Conducătorului Statului. Este important să subliniem că aceste unități au fost create special în acest scop, aceasta fiind singura lor motivație de a exista și funcționa și s-au aflat permanent

¹¹⁴ Unitate de cavalerie creată sub această denumire în anul 1908, în anul 1935 și-a schimbat titulatura în Regimentul de Gardă Călare.

¹¹⁵ Subunitate creată în anul 1930, sub numele Compania de Gardă a Palatului, din anul 1931 s-a transformat în Batalionul de Gardă al Palatului.

lângă persoana căreia îi asigurau garda ¹¹⁶ (suveranul sau conducătorului statului).

Revenind la regulamentul din 1930, acesta se va intitula „Regulamentul asupra descrierii uniformelor și ținutelor la ofițerii din Statul Major Regal”, precum și a ofițerilor și trupeii din Regimentul de Gardă „Mihai Viteazul”, Regimentul de Escortă Regală, Regimentul de Artilerie de Gardă și Garda Palatului¹¹⁷. Actul în sine va urmări adoptarea ținutelor de gală și ceremonie, acest document putând fi considerat ca baza regulamentului ce se va emite în 1934, privind descrierea uniformelor din armată. Astfel, compunerea uniformelor și elementele componente ale acestora vor fi stabilite odată în „Regulamentul asupra Ținutelor Ofițerilor” din anul 1931 și apoi în „Regulamentul asupra descrierii uniformelor în armată” emis prin Înaltul Decret nr. 1.984 din 4 iulie 1934. Acestora li se vor adăuga alte regulamente, pentru fiecare armă în parte.

Revenind la regulamentul uniformelor ofițerești, acesta va fi emis la 13 iulie 1931 prin Decretul Regal nr. 7.287 și se va intitula „Regulamentul asupra Ținutelor Ofițerilor”. Prin Înaltul Decret nr. 1.984, la 4 iulie 1934, este aprobat „Regulamentul asupra descrierii uniformelor în armată” ca urmare a numeroaselor modificări făcute uniformelor în perioada 1930-1934 ¹¹⁸. Acest regulament, Regulamentul asupra descrierii uniformelor în armată, emis prin Înaltul Decret nr. 1984 din 4 iulie 1934¹¹⁹, va păstra forma oferită de

¹¹⁶ Se impune precizarea că, în anii la care ne referim, „garda” avea prioritar rolul de a asigura fastul și ceremonialul și într-o măsură infimă securitatea persoanei regelui sau a mareșalului Antonescu și a familiilor și reședințelor acestora.

¹¹⁷ *** *Regulamentul asupra descrierii uniformelor și ținutelor la ofițerii din Statul Major Regal, precum și a ofițerilor și trupeii din Regimentul de gardă Mihai Viteazul, Regimentul de Escortă Regală, Regimentul de Artilerie de Gardă și Garda Palatului*, „Monitorul Oastei” Nr. 20, Partea Regulamentară, 1930, p. 251.

¹¹⁸ *** *Regulamentul asupra Ținutelor Ofițerilor*, București, 1931.

¹¹⁹ *Regulamentul asupra descrierii uniformelor în armată*, București, 1934.

primul regulament emis în luna noiembrie a anului 1930, unele din elemente de noutate fiind urmare a inovațiilor și invențiilor. Dat interesul manifestat de rege față de marină și de aviație, în cursul anului 1930 vor emise alte două regulamente privind uniforma personalului militar din aceste arme. La 1 septembrie 1930, se va emite „Regulamentul pentru descrierea uniformei personalului aeronauticei și deosebitele ținute”¹²⁰. În aceeași lună a anului 1930, dar la 13 septembrie, regele Carol al II-lea va semna Înaltul Decret nr. 3.325, prin care se va emite „Regulamentul asupra uniformelor Marinei de Război”¹²¹. Acest regulament practic va încheia procesul de transformare al uniformelor militarilor români.

Față de această bogăție legislativă referitoare la unitățile de gardă, la îmbrăcămintea acestora dar și la ținutele festive ale militarilor din toate categoriile de forțe, perioada următoare abdicării regelui și trecerii generalului Antonescu la conducerea statului va aduce renunțarea la ceremonial și festivism, la acordarea de mai mare seriozitate circumstanțelor politico-militare ale vremii. Ordinul General nr. 7 din 4 aprilie 1941¹²², emis de Conducătorul Statului va aduce renunțarea la ținutele de ceremonie. De altfel, în timpul războiului (1941-1945), din motive practice probabil, dar și datorită sobrietății mareșalului Ion Antonescu, uniforme de ceremonie au fost abandonate, garderoba ofițerilor reducându-se la o uniformă simplă, zilnică și de campanie, cu o nouă cască de tip olandez.

În concluzie, putem afirma că pentru a individualiza ținuta cadrelor de gardă de cea a ofițerilor aparținând celorlalte unități ale armatei de uscat, în actele normative ale epocii au fost prevăzute anumite particularități. Din experiența îndelungată a armatei române rezultă că uniforme trebuiau să

¹²⁰ „Monitorul Oastei” nr. 12 din 1 septembrie 1930 – Partea Regulamentară: *Regulamentul pentru descrierea uniformei personalului aeronauticei și deosebitele ținute*.

¹²¹ „Monitorul Oastei” nr. 16, din 13 septembrie 1930 - Partea Regulamentară: *Regulamentul asupra uniformelor Marinei de Război*.

¹²² „Monitorul Oastei” nr. 5 din 1 iunie 1941, pp. 349 – 354.

întrunească și elemente de lux și podoabă care conferea purtătorului ei un plus de prestigiu în societate, dar trebuiau să fie, în primul rând, funcționale.

Studiul acestor aspecte privind onorurile și ceremoniile militare impune și o scurtă cercetare a unităților de gardă. Între anii 1860-1947 în organica Armatei Române a existat un număr de 24 de unități militare care au avut statutul de unitate de gardă. Fiecare categorie de forță a avut una sau mai multe unități de gardă: Armata de Uscat – 22 de unități (Corp de Gardă, Divizie, Brigadă Mixtă, Regiment, Batalion); Marina Regală – o navă (Yachtul N.M.S. „Luceafărul”); Aeronautica Regală – o flotilă (Flotila 2 Aeronautică de Gardă „Regele Carol al II-lea”). Dacă pentru 21 de unități principala misiune a fost aceea de luptă, iar cea de reprezentare fiind secundară, pentru trei unități principala misiune a fost aceea de protocol și reprezentare. Acestea au fost: Regimentul de Escortă Regală/Regimentul de Gardă Călare; Batalionul de Gardă al Palatului/Batalionul de Gardă Regală; Batalionul de Gardă al Conducătorului Statului/Regimentul de Gardă al Conducătorului Statului. Pe timpul cât au funcționat, toate cele trei unități au participat la activitățile de protocol și reprezentare desfășurate la nivelul cel mai înalt în stat: șeful statului, membrii Familiei Regale și Conducătorul Statului.

Introducerea în studiu a acestor unități de gardă a pornit de la considerentul că nu se pot trata onorurile și ceremonialele militare românești fără aceste unități militare care s-au regăsit de nenumărate ori nominalizate în această teză. Elemente de noutate o reprezintă identificarea statutului Regimentului de Escortă Regală, care este primul statut al unei unități de gardă din Armata Română (elaborat în anul 1930) și „Jurnalul de Operații al Regimentului 115 Infanterie” fost Regimentul de Gardă al Conducătorului Statului din care reiese faptul că militarii acestui regiment au fost primii care au ajuns pe cota dominată a Dealului Sângeorgiu de la Oarba de Mureș și nu cei din Divizia 9 Infanterie, așa cum se susține în unele lucrări de specialitate.

CONCLUZII

Cunoașterea, chiar și parțial, a istoriei onorurilor și ceremonialelor românești, a rădăcinilor acestora, este o necesitate resimțită în istoriografia militară românească. Așa cum orice om, cu un nivel acceptabil de cultură, este susceptibil de a învăța prin mijloace proprii diplomația și negocierea, a ști despre aspectele ce privesc protocolul, respectiv ceremonialul, constituie un pas necesar și obligatoriu în acest proces de învățare. A ști despre normele de protocol și despre elementele ceremonialului, a le respecta, înseamnă a face primul pas către comunicare.

O istorie a unui popor se păstrează și prin menținerea unor datini și prin cinstirea ei. Momentele acesteia se amintesc, se comemorează, se aniversează și se sărbătoresc. În același timp, protocolul internațional așterne o pleiadă de momente festive, de toast, de întâmpinare care dau anvergură, diplomație și respect între semeni și popoare. Astfel se stabilesc onorurile și ceremonialele militare.

S-au analizat și comparat acte legislative, dintre care unele rămân și în prezent valabile datorită logicii lor, s-au prezentat date/adevăruri istorice descoperite în arhivele militare. Au fost prezentate detaliat regulamente publicate în „Monitorul Oastei” încercând să cuprindă toate acele regulamente în care se aflau actele normative, înalte decrete, decrete regale, decizii ministeriale și alte ordine ce făceau referire, în mod clar și concis, la onorurile și ceremonialele militare, la unitățile de gardă, la elementele ținutelor de gardă, ceremonie și gală și alte elemente simbolistice cu aplicație în ceremonialele studiate. Din acestea s-au scos elemente de noutate, adică acele elemente care nu au fost evidențiate, până în prezent, în istoriografie.

Au fost căutate și prezentate ceremoniile și onorurile singulare, unicat. De aceea, o parte din ceremonii și onoruri le regăsim în numeroase memorii, documente de cercetare, dar pe lângă acestea, o mare parte din ceremonii au fost scoase din

arhivă și prezentate pentru prima dată. Este cazul manevrei de toamnă din anul 1872, a ceremonialului depunerii jurământului de credință, în anul 1938, de către elevii din anul I ai Școli Pregătitoare de Ofițeri și ai Școlilor de Aviație și Marină, cazul prezentării vizitei navei școală germane - Crucişătorul „Emden” la Constanța (noiembrie 1938), ceremonialul lansării la apă a Purtătorului de Mine „Amiral Murgescu” (16 iunie 1939), ceremonialul defilării de la 10 Mai 1943, a paradei militare ce a avut loc la Arad în luna iulie a anului 1945, când pentru prima oară a fost înființat Marele Cartier General, iar manevra a debutat cu o defilare în Piața Teatrului din Capitală sau a ultimelor ceremoniale militare regaliste din anul 1947. Dată fiind cantitatea de informații și imagini inedite, prezentate pentru prima dată, considerăm că aceste elemente prezentate în premieră determină ca lucrarea de față să poată fi considerată în sine un element de noutate.

În aceste condiții, deși în istoriografia românească legată de uniformologie și saluturi militare există destul de multe trimiteri la regulamentele publicate în „Monitorul Oastei”, în lucrarea de față s-a încercat și, sperăm că s-a și reușit, să fie adunate toate regulamentele în care se regăsesc actele normative, înalte decrete, decrete regale, decizii ministeriale, care cuprind referiri clare cu privire la onor, salut militar și elemente ale ținutelor de gardă, ceremonie și gală.

O altă contribuție proprie este legată de corectarea unor erori care s-au perpetuat în istoriografia românească de specialitate, având la bază cauze obiective. Astfel, toată bibliografia studiată face referire la faptul că primele batalioane de vânători intrate în organica Armatei Române erau echipate cu tunică de culoare castanie. Informația era preluată din imagistica de specialitate care apare, inițial, în diferitele albume ale Oștirii române apărute în secolul al XIX-lea și care se regăsește în albumul „Uniformele Armatei Române. 1830-1930”, lucrare de căpătâi pentru istoriografia legată de uniformologie. Prin coroborarea tuturor regulamentelor care cuprindeau informații despre referitoare la descrierea și portul

uniformelor militare din epoca respectivă s-a ajuns la concluzia că este posibil să fi existat o eroare de tipografie, mai exact o combinare nefericită a tușului, care a dat ca element vizual tunică primelor unități de vânători de culoare castanie, în loc de bleumarin.

Un alt element de noutate al tezei de față este reprezentat de faptul că a fost identificat și valorificat Regulamentul Serviciului la Bord din anul 1898 în care este prezentat, pentru prima oară, modul cum se executau salvele de tun și Salutul Pământului. Este drept, despre acest subiect s-a mai scris, dar lucrarea de față prezintă toate prevederile regulamentare în acest sens, mai exact condițiile în care se prezenta modul de acordare a acestora și care erau natura și semnificația lor.

Un alt element de noutate identificat în Arhivele Militare Române este statutul unităților care s-au aflat la dispoziția Casei Regale (Regimentul de Escortă Regală și Regimentul de Gardă „Mihai Viteazul”), statut creat în luna septembrie a anului 1930 și care prevedeau că acestea se aflau la dispoziția suveranului. Pentru prima oară în Armata României a fost creat un statut în care se prevedea misiunea, modul de selecționare a personalului, dotarea și fondurile alocate. Elocvent în acest sens este prevederea referitoare la misiunea Regimentului de Gardă „Mihai Viteazul” - în timp de război: pe front linia I – a (sic).

Un nou element de noutate și foarte important este reprezentat de paradele militare organizate și desfășurate în București în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Toate paradele s-au organizat și desfășurat după același tipic dar în contexte istorice diferite și cu participanți diferiți. Este necesar a se face precizarea că în urma documentelor/bibliografiei studiate, a reieșit că mari unități și unități din compunerea Armatei de Uscat au avut cea mai mare contribuție în ceea ce privește organizarea și desfășurarea ceremonialelor prezentate (datorită modului de organizare a armatei române în acel timp), altele de o amploare mai redusă fiind desfășurate de către

Marina Militară/Marina Regală, iar cele referitoare la Aeronautică Regală, în special după anul 1930, se pot înscrie în categoria „participare modestă”.

Considerăm că această teză va sprijini activitatea de documentare a celor interesați de activitățile cu caracter festiv desfășurate de către Armata României. Valoare, din punct de vedere științific, este dată de faptul că aduce în prezent documente valoroase, dar mai ales se poate demonstra că onorurile și ceremonialele militare românești au o vechime istorică de 157 de ani.

În concluzie, prezentarea Onorurilor și ceremonialelor militare din a doua jumătate a secolului XIX-lea până în prima parte a secolului al XIX-lea reprezintă un act reparator și un pios omagiu celor care, uneori prin sacrificiul personal au situat Armata Română în rândul instituțiilor care au pus bazele României Moderne.

Onorurile și ceremonialele militare reprezintă interfața dintre armată și societatea civilă, al cărui scut îi este, în pofida vicisitudinilor vremii.

GLOSAR

Carabină	= <i>carabine</i> , s. f. 1. Pușcă cu țeava ghintuită și scurtă. – Din fr. <i>carabine</i> .
Escort	= Pază alcătuită din oameni înarmați care însoțesc pe deținuți pentru a-i împiedica să fugă; oamenii care alcătuiesc această pază. 2. Grup de oameni care însoțesc pe înalții demnitari pentru a-i păzi sau pentru a le fi de folos. 3. Grup de nave sau de avioane militare care însoțesc (în timp de pace) o navă sau un avion în care călătoresc persoane oficiale importante sau (în timp de război) vapoarele, avioanele etc. de transport sau de comerț (pentru a le apăra contra atacurilor inamice) – Din fr. <i>escorte</i> .
Monitor	= <i>monitoare</i> , s. n. Navă fluvială de război, blindată, de tonaj mic, cu tunuri protejate cu turele. – Din fr. <i>monitor</i> .
Paradă	= 1. Festivitate militară la care defilează trupele; defilare a trupelor cu prilejul acestei festivități; <i>p. ext.</i> alai, ceremonie; solemnități, pompă. ♦ Loc. adj. <i>De paradă</i> = de sărbătoare, festiv; pentru ocazii deosebite. ♦ Fig. Atitudine, comportare etc. ostentativă, prin care cineva încearcă să facă impresie, să atragă atenția asupra sa. [Var.: (înv. și

reg.) parădie s. f.] – Din germ. Parade, fr. parade.

Pavilion

= Drapel arborat de unele autorități portuare pe fațada sediului lor. ♦ Drapel sau steguleț, de forme și de culori diferite, arborat la pupa sau pe catargul unei nave pentru a-i indica apartenența la o anumită țară sau care este folosit pentru anumite semnalizări pe mare. ♦ Stindard al unor organizații, asociații etc., care se înalță la anumite festivități; Din fr. pavillon, germ. Pavillon.

Protocol

= 1. Act, document în care sunt consemnate rezoluțiile unei adunări, ale unor dezbateri, ale unei conferințe internaționale; document diplomatic cu valoarea unui acord internațional, care cuprinde hotărârile luate la o conferință internațională. 2. (Înv. și reg.) Formular oficial folosit pentru acte publice; *p. ext.* registru, catastif. 3. (La sg.) Totalitatea formelor și a practicilor de ceremonial care se aplică la festivități oficiale în relațiile diplomatice; serviciu însărcinat cu organizarea oficială a ceremonialului. ♦ P. gener. Reguli (de conduită) care trebuie respectate în societate. – Din fr. protocoles, germ. Protokoll.

BLIOGRAFIE

IZVOARE

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond:

1. Ministerul de Război din Moldova.

Arhivele Militare Române

Fonduri:

1. Batalionul de Gardă al Conducătorului Statului;
2. Comandamentul Militar al Capitalei;
3. Comandamentul Marinei Militare;
4. Comandamentul Marinei Regale;
5. Divizia de Gardă;
6. Marele Stat Major;
7. Ministerului Aerului și Marinei;
8. Regimentul de Gardă Călare;
9. Regimentul de Gardă al Conducătorului Statului;
10. Regimentul 115 Infanterie;

PERIODICE:

1. „Monitorul Oficial” (1860-1947);
2. „Monitorul Oastei” (1860-1947);
3. Revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” (1998-2016);
4. Ziarul „Observatorul Militar” (1859);

INSTRUMENTE DE LUCRU

1. *** *Armata Română în Războiul de Independență 1877-1878*, București, Editura SIGMA, 2002;
2. *** *Înaltul Decret nr. 500 din 4 februarie 1912 – Noul regulament al uniformelor*, București, f.e., 1912;
3. *** *Înaltă Ordonanță asupra serviciului interior al trupelor pedestre*, București, Typographia lui Stephan, 1862;

4. *** *Înaltă Ordonanță asupra serviciului interior al trupelor călări*, București, Imprimeria Ministerului de Resbel, 1864;
5. *** *Lege asupra Organizării puterii armate (cu toate modificările ce i s-a adus de la 11 iunie 1868)*, f.a., f.e., f.l.;
6. *** Marele Stat Major, *Regulament asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele*, București, „TIPARUL ROMÂNESC” S.A.R., 1943 (Ediția 1939, cu toate modificările din anii 1940, 1941, 1942);
7. *** Marele Stat Major – Secția 5, *Regulament asupra serviciului în garnizoană pentru toate trupele de toate armele*, București, „Tiparul Românesc” Institutul de Arte Grafice, 1943 (republicat);
8. *** Ministerul Armatei, *Regulament asupra Ținutei Ofițerilor*, București, f.e., 1931;
9. *** Ministerul Apărării Naționale, *Regulamentul asupra descrierii Uniformelor în Armată*, f. e., București, 1934;
10. *** Ministerul Apărării Naționale, *Regulament asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele*, București, Editura „BUCOVINA”, I. E. TOROUȚIU, 1935;
11. *** Ministerul Apărării Naționale, *Regulament asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele*, București, Editura „BUCOVINA”, 1939;
12. *** Ministerul Apărării Naționale, *Regulament asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele*, București, Editura „BUCOVINA”, I. E. TOROUȚIU, 1941 (Ediția 1939, cu modificările din anii 1940 și 1941);
13. *** Ministerul de Război, *Regulament asupra serviciului de garnizoană*, București, Institutul de Arte Grafice CAROL GOBL, 1873;
14. *** Ministerul de Război, *Regulamentul asupra serviciului interior al trupelor de infanterie* (Decret nr. 1519 din 15 mai 1885), București, Tipografia Moderna, Grigore Luis, 1885;
15. *** Ministerul de Război, *Regulamentul asupra serviciului interior al trupelor de cavalerie* (Decretul nr. 219 din 9

februarie 1888), București, Tipografia Moderna, Grigore Luis, 1888;

16. *** Ministerul de Război, *Regulament asupra serviciului la bord*, București, Imprimeria Statului, 1889;

17. *** Ministerul de Război, *Regulament asupra serviciului interior al Ministerului de Resboiu*, București, Imprimeria Statului, 1894;

18. *** Ministerul de Război, *Descrierea uniformelor armatei*, București, Imprimeria Statului, 1895;

19. *** Ministerul de Război, *Regulament asupra serviciului interior al trupelor de infanterie, decretat la 18 mai 1885*, București, Institutul de Arte Grafice CAROL GÖBL, 1897;

20. *** Ministerul de Război, *Regulamentul asupra descrierii uniformelor și ținutelor armatei 1912*, București, Tipografia și Stabilimentul de Arte Grafice GEORGE IONESCU, 1912;

21. *** Ministerul de Război, *Regulamentul asupra serviciului interior pentru toate trupele*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl S-sor, 1919;

22. *** Ministerul de Război, *Regulamentul provizoriu asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele*, București, 1921;

23. *** Ministerul de Război, *Regulament provizoriu asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele*, București, Tipografia Marelui Stat Major, 1922;

24. *** Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, Secția 5 Instrucție, *Regulament asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele*, București, Editura „BUCUOVINA”, I. E. TOROUȚIU, 1935;

25. *** Ministerul Apărării Naționale, Subsecretariatul de Stat al Armatei de Uscat, Direcția Superioară a Cavaleriei, *Instrucțiuni pentru „Onorul cu Carabina” la Trupele de Cavalerie*, București, Tipografia Cavaleriei, 1942;

26. *** *Regulament asupra serviciului la bord*, București, Imprimeria Statului, 1899;

27. *** *Regulamentul asupra serviciului interior pentru toate trupele* (Decretul nr. 3 946 din 1 noiembrie 1900), București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1901;
28. *** *Regulament provizoriu asupra serviciului în garnizoana pentru trupele de toate armele*, București, Tipografia Marelui Stat Major, 1922;
29. *** *Regulamentul asupra descrierii uniformelor și ținutelor la ofițerii din Statul Major Regal, precum și a ofițerilor și trupele din Regimentul de Gardă „Mihai Viteazul”, Regimentul de Escortă Regală, Regimentul de Artilerie de Gardă și Garda Palatului, „Monitorul Oastei” nr. 20/1930, Partea Regulamentară;*
30. *** *Regulamentul asupra ținutelor ofițerilor*, București, f.e.,1931;
31. *** *Regulamentul asupra descrierii uniformelor în armată*, București, f.e.,1934;
32. *** *Regulament asupra serviciului interior pe Marele Stat Major*, București, Tipografia Marelui Stat Major, 1938;
33. *** *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei, Vol. I – Colecțiunea vechilor legiuri administrative, editate la Biblioteca Institutului de Studii Administrative și analizate de prof. Paul Negulescu, prof. George Alexianu și consilier Aurel Sava*, București, Editura Întreprinderile „Eminescu” S.A.,1944;
34. *** *Regulamentul Serviciului în Garnizoană și de Gardă al forțelor Armate ale R.P.R., Ediția a II-a*, București, Editura Militară a Ministerului Forțelor Armate, 1952;
35. *** *Uniformele armatei române*, Ministerul Apărării Naționale – Serviciul istoric al Armatei, București, Editura CTEA, 2014;

LUCRĂRI GENERALE

1. *** *Armata Română în vremea lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866)*, București, Editura TOTAL Publishing, 2003;
2. *** *Istoria Militară a Poporului Român, Vol. IV*, București, Editura Militară, 1987;

3. *** *Istoria Militară a Poporului Român*, Vol. V, București, Editura Militară, 1988;
4. *** *Istoria Militară a Poporului Român*, Vol. VI, București, Editura Militară, 1989;
5. *** *Istoria Românilor*, Vol. VII, Tom I, *Constituirea României Moderne (1821-1878)*, coordonator Berindei, Dan, București, Editura Enciclopedică, 2003;
6. *** *Istoria Românilor*, Vol. IX, *România în anii 1940-1947*, coordonator Giurescu, Dinu C. București, Editura Enciclopedică, 2008;
7. *** *Istoricul Batalionului 2 Vânători „Regina Elisabeta” 1866-1916*, București, Atelierele Grafice „Universala”, 1916;
8. *** *Istoricul Regimentului de Gardă „Mihai Viteazul”. Proprietatea M. S. Regelui Carol II*, București, f.e., 1939;
9. *** *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, Editura SemnE, București, 2012;
10. *** *Mareșali ai României*, coordonatorul Frunzeti, Teodor, București, Editura RAO, 2013;
11. *** *Tabăra Cotroceni din anul 1863*, București, Imprimeria Ioane Weiss, 1867;
12. Ardeleanu, Eftimie, Ciobanu, Nicolae, Dobre, Dumitru, *Armata română în al Doilea Război Mondial*, București, Editura Meridiane, 1995;
13. Cantemir, Dimitrie, *Descriptio Moldaviae*, București, Editura Simплу, 2008;
14. Giurcă, Ion, Georgescu, Maria, *Statul Major General (1859-1950), organizare și atribuții funcționale*, București, Editura Militară, 2012;
15. Ioachim, Lazăr, Morar, Nicolae-Marcel, Avram Iancu în *memoria posterității*, Deva, Editura EMIA, 2008;
16. Ispirescu, Petre, *O poveste inedită despre Războiul de la 1877*, București, Societatea Scriitorilor Militari, 2007;
17. Manciu, Emilian, *Protocol instituțional*, București, Editura comunicare.ro, 2006;
18. Moșneagu, Marian, *Crucișătorul „Elisabeta” în campanie*, București, Editura Militară, 2012;

19. Idem, Nicolae, Gabriel-Octavian, *Vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța*, Editura EX PONTO, Constanța, 2014;
20. Petrescu, Cezar, *Cei trei Regi*, București, Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, 1935;
21. Scafeș, Cornel I., Șerbănescu, Horia V., Andonie, Corneliu M., Scafeș, Ioan I., *Armata română în vremea lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866)*, București, Editura Total Publishing, 2003;
22. Scurtu, Ioan, *Istoria românilor în timpul celor patru regi*, București, Editura Enciclopedică, 2011;
23. Sîlea, Marian, *Istoria muzicilor militare*, București, Editura Militară, 2006;
24. Strîmbeanu, Victor, general-maior dr., Nicoară, Marius-Adrian, comandor dr., Barac, Mircea, maior, Stan, Daniel, căpitan, Turtutrică, Dorin, Sultănoiu, Adrian, *Aeronautica Militară Română*, București, Editura Curtea Veche Publishing, 2013.
25. Toderașcu Constantin, locotenent-colonel *Tabăra militară de la Florești din vara anului 1859 – începutul contopirii oștilor Principatelor Unite, în File din istoria militară a poporului român*, București, 1973;

LUCRĂRI SPECIALE

1. *** *Cronica Vrancei XVII*, coordonator Horia Dumitrescu, Muzeului Vrancei, Focșani, Editura PALLAS, 2013;
2. *** *Drapelul. Cunoștințe necesare ostașului român*, București, Editura „Cartea Românească”, 1930;
3. *** *Jurnalul de Operații al Diviziei de Infanterie de Rezervă. 23 iulie 1877-29 iulie 1878*, București, Editura „Cartea Românească”, 1929;
4. Arifeanu, Virgil; Ionescu, Morel, *Înmormântarea eroului necunoscut. Note și însemnări*, București, 1924;
5. Cernat, Gheorghe, general-maior, Dragnea, Stelian colonel (r), *De la tiralorii lui Cuza la Brigada 30 Gardă 1860-1995*, București, Editura Tempus, 1995;

6. Ciorbea, Valentin; Borandă, Georgeta, *Istoricul Crucișătorului „Elisabeta”*, Constanța, Editura OVIDIUS UNIVERSITY PRESS, 2004;
7. Idem, *Istoricul Navelor Școală „Mircea”. Bricul „Mircea”*, Vol. I, Constanța, Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”, 1997;
8. Idem, *Istoricul Navelor Școală „Mircea”. Nava Școală „Mircea”*, Vol. II, Constanța, Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”, 1999;
9. Cristea, Camelia, Andonie, Corneliu, *Drapele*, în *Enciclopedia Armatei României*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009;
10. Giurgiu, Luminița, *Mănăstirea Mihai Vodă*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 4(8)/1999, p. 61;
11. Idem, *Ceremonialul de reînhumare a domnitorului Constantin Brâncoveanu*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 1(47)/2010, pp. 62 - 65;
12. Idem, *Drapelul de Luptă. Ceremonialul din 1902*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 1/1998, pp. 14 - 17;
13. Ichim, Eugen, colonel, *Ordinul Militar de Război „Mihai Viteazul”*, București, Editura Modelism și Jertfa, 2000;
14. Ionescu, D., Arifeanu, Virgil, maior, *Înmormântarea Eroului Necunoscut – Note și Însemnări*, f.l., f.e., 1923;
15. Ivănceanu Vintilă, Petre P. Sterescu, Petre Ionescu, C. TâmpEANU, *Ordine, cruci și medalii române. Istoric, legi și regulamente*, București, Imprimeria Statului, 1927;
16. Kiszler, Alina, *Carol I – ultimul drum*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 1/1998, pp. 14 - 19;
17. Martin, Simona, Pătrașcu, Gabriel, locotenent-colonel, *Simbolistica Jurământului Militar*, în „Calendarul Tradițiilor Militare”, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2012;
18. Mînescu, C., căpitan-comandor, *De la Galați la Kiel. Istoria pitorească a voiajului făcut de Crucișătorul*

- „Elisabeta” la inaugurarea canalului dintre Baltica și Marea Nordului, Tipo- Galați, Litografia „Moldova”, 1904;
19. Otu, Oana-Anca, *Din nou acasă*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 1 (9)/2000, pp. 2 - 4;
20. Idem, *Revenirea în Capitală a Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria (18 noiembrie/1 decembrie 1918)*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 1 (19)/2003, pp. 54 - 55;
21. Pentelescu, Aurel, comandor (r), *Festivitatea inaugurării Școlii Superioare de Război din București*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 2-4 (14-16)/2001, pp. 33 - 34;
22. Pătrașcu, Gabriel, *Depunerea jurământului militar la Divizia de Gardă în anul 1941*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 2 (64)/2014, pp. 56 -58;
23. Idem, *Și ei au luptat la Oarba de Mureș*, în revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare”, nr. 1(67)/2015, pp. 86-94;
24. Rîșnoveanu, Ion, dr., *Ceremonialul ridicării și coborârii pavilionului național în corpurile de trupă ale armatei române la începutul celui de-Al Doilea Război Mondial*, Colecția Studii, Sesiunea Internațională de Comunicării Științifice a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, Vol. II, Constanța, Ediția a II-a, București, Editura Muzeului Militar Național Regele „Ferdinand I”, 2015;
25. Safta, Ion, Rotaru, Jipa, Velter, Tiberiu, Marinescu, Floricel, *Decorații românești de război 1860-1947*, București, Editura Universitaria, 1993;
26. Simionescu, Dan, *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgache, 1762*, București, Editura „Fundăția Regele Carol I”, 1939;
27. Țucă, Cornel, profesor, *Mircea*, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române” nr. 2 (6)/1999, p. 2;
28. Idem, *Aducerea în țară în anul 1920 a legiunii de vânători ardeleni și bucovineni din Siberia*, în *Armata română și patrimoniul național*, București, 2010, pp. 359 - 364;

29. Vlădescu, Cristian M., *Uniformele armatei române de la începutul secolului al XIX-lea până la victoria din mai 1945*, București, Editura Meridiane, 1977.

SURSE INTERNET

1. [http://tiparituriromanesti.wordpress.com/ 2012 / 09 / 23 / condica – lui – gheorgachi – iasi – 1762 – ceremonialul – de – la – curtea – tarii - moldovei/](http://tiparituriromanesti.wordpress.com/2012/09/23/condica-lui-gheorgachi-iasi-1762-ceremonialul-de-la-curtea-tarii-moldovei/)
2. [http://ro.wikipedia.org/wiki/Mănăstirea_Mihai_Vodă.](http://ro.wikipedia.org/wiki/Mănăstirea_Mihai_Vodă)